

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Novak

Sociološki vidiki biseksualnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Anja Novak

Mentorica: red. prof. dr. Tanja Rener

Somentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Sociološki vidiki biseksualnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Sociološki vidiki biseksualnosti

V svojem magistrskem delu osvetljujem sociološke razsežnosti biseksualne spolne orientacije. Osredotočam se na konceptualne težave pri definiciji biseksualne spolne orientacije in omejitve klasične spolne dihotomije, kjer se biseksualnost umešča natanko v kontinuum, ki reprezentira nejasne, porozne meje med normativno definiranimi spolnimi identitetami ter praksami. V primeru biseksualnosti sem analizirala osnovno sociološko esencialistično-konstruktivistično dilemo, perspektive queer teorije in biseksualni potencial subverzije družbenih kategorij. V biseksualni izkušnji sem raziskala elemente Giddensove preobrazbe intimnosti, čistega razmerja in korelacijo med postmoderno ter biseksualnostjo. Poudarila sem tudi realne težave, s katerimi se biseksualne osebe srečujejo v vsakdanjem življenju, pojav bifobije in monoseksizma. Pomanjkanje vidnosti in družbene refleksije deligitimirata biseksualno spolno orientacijo, ki se giblje na meji med heteroseksualnim in homoseksualnim imperativom. Pogosto je biseksualnost le črka B v LGBT gibanju, saj se ta spolna orientacija v Sloveniji omenja skoraj izključno znotraj homoseksualnosti. Biseksualni izbris in diskriminacija tako problematizirata identiteto, ki je skrita med dvema svetovoma.

Ključne besede: biseksualnost, LGBT, queer teorije, bifobija, preobrazba intimnosti.

Sociological aspects of bisexuality

My master's thesis deals with the sociological dimension of the bisexual sexual orientation. The thesis focuses on the conceptual difficulties connected to the definition of bisexual orientation as well as the limitations of the classic gender dichotomy, where bisexuality is placed in the continuum that represents the unclear, porous boundaries between the normatively defined sexual practices and identities. Through the example of bisexuality, I have analysed the basic constructivist essentialist dilemma, the perspectives of queer theory and the bisexual potential of subversion of social categories. In the bisexual experience I researched elements of Giddens's transformation of intimacy, pure relationship and the correlation between postmodernity and bisexuality. I also emphasized the real problems bisexual people face in their daily lives, the phenomenon of biphobia and monosexism. The lack of visibility and social reflection delegitimize the bisexual sexual orientation that walks on the edge between the heterosexual and homosexual imperative. Bisexuality is often only represented by the letter B in the LGBT movement, since bisexuality is analysed almost exclusively in a homosexual context. Bisexual erasure and discrimination problematize an identity hidden between two worlds.

Keywords: bisexuality, LGBT, queer theory, biphobia, transformation of intimacy.

Kazalo

1	Uvod.....	5
2	Definicija biseksualnosti.....	6
3	Družbene podobe biseksualnosti.....	8
3.1	Gibanja za pravice biseksualcev.....	9
3.2	Medijske reprezentacije biseksualnosti.....	12
4	Najboljše iz obeh svetov?.....	13
4.1	Stigma.....	15
4.2	Biseksualnost v oklepu predsodkov in stereotipov.....	16
4.3	Bifobija.....	19
5	Identiteta.....	20
5.1	Problematika biseksualne identitete.....	20
5.2	Queer teorija in biseksualnost.....	25
6	Biseksualnost v obdobju postmoderne.....	28
7	Kvalitativni empirični del.....	31
7.1	Opredeleitev problema.....	31
7.2	Cilji raziskave.....	32
7.3	Raziskovalna vprašanja.....	32
7.4	Metodologija.....	32
7.4.1	Vzorec.....	33
7.4.2	Raziskovalni instrument.....	34
7.4.3	Obdelava podatkov.....	35
7.5	Rezultati.....	35
7.5.1	Spolna identiteta.....	35
7.5.2	Definicije biseksualnosti.....	36
7.5.3	Informiranost o biseksualnosti.....	38
7.5.4	Razkritje.....	40

7.5.5	Intimna razmerja	42
7.5.6	Biseksualna skupnost	44
7.5.7	Predsodki in diskriminacija biseksualnosti	46
7.5.8	Aktivizem	47
7.6	Diskusija	49
8	Sklep	53
9	Literatura	54
	Priloga: Vprašalnik za intervju	59

1 Uvod

V slovenskem prostoru ni širše družboslovne razprave o biseksualni spolni orientaciji, pogosto se jo ne priznava. Vendar obstajajo osebe, ki se definirajo biseksualne. Statistike kažejo, da je ta populacija celo večja od gejevske in lezbične populacije skupaj. Sprašujem se, zakaj se o biseksualnosti ne govori, zakaj je biseksualnost izključena iz teorije kot tudi iz vsakdanjih pogovorov. Razloge najdem v kaosu, ki ga biseksualnost prinaša med družbene akterje in stroko. Biseksualna izkušnja se predstavlja fluidno, odprta je za nešteto možnosti postmoderne intimnosti, odpira nova vprašanja in prevprašuje spol ter spolno usmerjenost kot fiksne in neizogibne kategorije. Monoseksistični imperativ je vseprisoten, tako kot biološki kod ženske in moškega. Skozi nalogo raziskujem omejitve dihotomije spola in identitet. Skušam sem osvetliti biseksualno problematiko s teoretičnimi sociološkimi postavkami in raziskati povezavo med biseksualnostjo in queer teorijo. Identiteta je temeljni družbeni konstrukt, preko identitete artikuliramo lastne želje in občutke, zdi se neizogibna. Spraševala sem se, koliko pomeni biseksualna identiteta biseksualnim osebam, kako jih družba sprejema, predvsem pa me je zanimalo, ali ima ta identiteta subverzivni element ali le krepi meje spola in spolne orientacije.

Osredotočila sem se tudi na realne probleme, s katerimi se biseksualne osebe srečujejo v vsakdanjem življenju, na predsodke in tiho diskriminacijo, ki so jih deležni. Biseksualnost je faza, je promiskuiteta, krepi binarni sistem, so pogosti očitki LG skupnosti. Biseksualne osebe naj bi uživale privilegije napol normativne identitete, kljub temu pa statistike kažejo, da so biseksualne osebe izmed LGBT oseb najbolj rizična skupina pri zlorabi alkohola in pri zbolevanju za duševnimi boleznimi. Biseksualne skupnosti v Sloveniji ni, LG(BT) skupnost biseksualnim osebam ni veliko v oporo, saj se z biseksualnostjo ne ukvarja, pogosto celo krepi negativne stereotipe o biseksualnih osebah. Ljudi, ki se deklarirajo kot biseksualci oz. tako razumejo svojo spolno usmerjenost, so pogosto družbeno spregledani in diskriminirani s strani homoseksualne kot tudi heteroseksualne skupnosti. Biseksualne osebe se srečujejo s specifično problematiko, ki nujno potrebuje obsežnejšo refleksijo in ozaveščanje. Vse bolj razširjen fenomen *bisexual chic* in spolno eksperimentiranje tematizirata biseksualno spolno identiteto kot sociološko zanimiv predvsem pa pomemben fenomen.

2 Definicija biseksualnosti

Biseksualnost je »nagnjenost k obema spoloma« (SSKJ 2014). Vendar je ta definicija pomanjkljiva in poenostavljena. Biseksualnost odpira vprašanja identitete, saj zaradi svoje fluidnosti posega v uveljavljene kategorije spola in seksualnosti. Spolna usmerjenost ali orientacija je kompleksen pojav, predvsem pa družbeni konstrukt, ki je že od prejšnjega stoletja pod vplivom medikalizacije vse bolj problematiziran v znanstveni kot tudi družbeni sferi. Klein (1993, 16) pravi, da definicija spolne usmerjenosti vključuje naslednje spremenljivke: spolno privlačnost, spolno obnašanje, spolne fantazije, čustvene preference, socialne preference, heteroseksualni/homoseksualni način življenja in samo-identifikacijo. Te spremenljivke je Klein oblikoval v mrežo: Kleinova mreža spolne orientacije (KSOG - *Klein sexual orientation grid*) in dodal še tri različne točke v življenju posameznika: preteklost, sedanjost in ideal. KSOG presega poenostavljene, fiksne in nespremenljive kategorije in spolno orientacijo postavi v kontinuum. Vendar sam avtor meni, da je spolna orientacija bolj kompleksen pojav, ki se ne da objektivno razčleniti (prav tam). Avtor je z modelom hotel preseči pogosto zmotno uveljavljeni enačaj med seksualnim obnašanjem in spolno orientacijo. Alfred C. Kinsey (1948) je zapisal: »Svet se ne deli na ovce in koze, na črne in bele. Temelj taksonomije narave se ne ukvarja z diskretnimi kategorijami. Le človeški um je tisti, ki izumlja kategorije in poskuša ločiti dejstva na medsebojno ločene točke. Svet, kot ga poznamo, je kontinuum v kakorkoli ga obravnavamo. Prej kot to spoznamo glede človeškega spolnega vedenja, prej bomo dosegli trdnejše razumevanje realnosti človeške spolnosti« (Kinsey v Klein 1993, 14).

Kategorizacija in stereotipizacija, ki nam pomagata pri razumevanju sveta, kažeta omejitve glede nespremenljive binarne kategorije moškega/ženske, homoseksualnosti/heteroseksualnosti. »Celo zelo kompleksna analiza spolne orientacije je pokazala, da se biseksualnost ne more primerno zajeti v homoseksualni-heteroseksualni kontinuum« (Haslam 1997 v Plante 2006, 230). Definicija biseksualne spolne orientacije predstavlja poseben izziv za družboslovce. Pogosto je spolna orientacija opredeljena kot »...kumulativna izkušnja in interakcija erotične fantazije, romantično-emocionalnih čustev in seksualnega obnašanja do enega ali obeh spolov« (Kauth in Kalichman 1995, 82 v Plante 2006, 200). Taka definicija vključuje glavne elemente naše spolne orientacije: fantazije, čustva in obnašanje. Vendar zanemarja pomembna elementa: seksualno in spolno identiteto. Spolno orientacijo torej sestavljajo: fantazije, občutki oz. čustva, obnašanje ... in identiteta. Prav vprašanje identitete je

zelo problematizirano v strokovnih krogih. Definicija biseksualnosti kot »privlačnost do obeh spolov« že sama po sebi kaže na neizogibno binarnost sistemov pojmovanj. Saj že z referenco »do obeh spolov« utrjuje dualizem moški/ženska, ki ga želijo sodobna queer gibanja podreti. Vendar se izoblikovanje trdnega, omejenega, stabilnega subjekta kaže kot neizogiben del procesa družbeno-politične legitimacije. Torej se potreba po jasni definiciji biseksualnosti kaže kot nujno zlo v boju za pravice biseksualnih posameznikov (Ault 1996, 317). »Biseksualnost briše meje med skupinami, ki jih definira konvencionalna heteroseksualna/homoseksualna dihotomija, poleg tega moti dana prepričanja s poudarkom, da se lahko preferenca spolnega partnerja pri nekaterih ljudeh spreminja tekom življenja« (Paul 1997, 437). Vsekakor biseksualnost kot »faza« ali kot spolna usmerjenost odkriva nova področja in izzive pri raziskovanju seksualnosti in identitete.

Na teoretičnem področju biseksualnost predstavlja subverzijo sistema, ki temelji na spolnih identitetah in se tako približuje post-strukturalističnemu queer področju. Na področju (semi) politizirane lezbične/gejevske skupnosti pa lahko predstavlja moteč faktor in zastopanje še ene kategorije, ki v boju za enakopravnost potrebuje bolj jasno definirane meje (Borgos 2007, 169). Nekateri avtorji menijo, da pomanjkanje jasne definicije biseksualnosti pripomore k širšemu prostoru politične moči, ki zavaruje vključenost identitete (Rust 1996 v Callis 2009, 218). Nasprotno pa spet drugi avtorji vidijo pomanjkanje definicije kot oviro pri prevzemanju biseksualne identitete, saj posamezniki ne vedo, kaj biseksualnost sploh je (Ault 1996a; Eadie, 1993 v Callis 2009, 218). Če bi vprašali deset samoidentificiranih biseksualnih oseb, kaj pomeni biti biseksualec, bi dobili deset različnih odgovorov. Glede na težave pri definiciji biseksualnosti je torej najbolj primerno pri opisu uporabiti množino, torej biseksualnosti (Hutchins and Ka'ahumanu 1991 v Plante 2006, 216). Barker in drugi 2012 navajajo, da biseksualna definicija vključuje naslednje skupine oseb:

- Osebe, ki jih privlačijo moški in ženske.
- Osebe, ki jih privlači večinoma en spol, vendar priznavajo, da le-ta ni ekskluziven.
- Osebe, ki vidijo svojo seksualno identiteto kot fluidno in spremenljivo.
- Osebe, ki vidijo svojo privlačnost »ne glede na spol« (drugi aspekti so bolj pomembni pri opredelitvi privlačnosti).
- Osebe, ki se ne strinjajo z idejo, da obstajata le dva spola in da osebo lahko privlačijo le en, drugi ali oba spola.

Z biseksualno definicijo se sicer ne identificira vsak, ki izpolnjuje zgornje pogoje. Razlogi neidentifikacije z biseksualno spolno orientacijo so pogosto predsodki, različno kulturno razumevanje seksualnosti in želja po vključitvi v lezbično, gejevsko ali heteroseksualno skupnost (Barker in drugi 2012).

3 Družbene podobe biseksualnosti

Istospolno usmerjene osebe so v minulem stoletju v zahodnem svetu v določeni meri pridobile družbeno legitimnost, formalno legalnost in obsežno družbeno refleksijo. Tega pa ne moremo trditi za biseksualne osebe, ki se še vedno borijo za svoj prostor v družbi. Čeprav je boj za pravice gejev in lezbijk »progresiven«, še vedno izključuje vse druge oblike razmerij in identitet (Galupo 2009).

Leta 1948 je Alfred Kinsey s svojo pionirsko raziskavo (*Sexual behavior in the human male*) povzročil svojevrstno revolucijo na področju razumevanja spolnega vedenja. V raziskavi je uporabil lestvico, ki meri spolno usmerjenost v razmejitvi od 0 do 6, kjer 0 predstavlja izključno homoseksualno, 6 pa izključno heteroseksualno orientacijo. Seksualno vedenje je prenesel v kontinuum, ki presega binarni sistem heteroseksualnosti in homoseksualnosti kot izključne in izključujoče spolne identitete (Kuhar 2001, 71). »Binarni kod moškega in ženskega, ki ne dovoli tako rekoč nobenih vmesnih primerov, je biološkemu spolu prilepil družbeni spol, kakor da sta eno in isto« (Giddens 2000, 199). Tako je tudi binarni kod heteroseksualnosti in homoseksualnosti seksualno obnašanje enačil z identiteto, ki je lahko le heteroseksualna ali homoseksualna.

Kinseyjevo delo je bilo deležno mnogih kritik, saj podobne študije niso pokazale takšnih rezultatov. »Kinseyjeve taksonomije seksualnega obnašanja (lestvica) je olajšala označevanje spolne orientacije« (Plante 2006, 64). Vendar je njegova lestvica poenostavila kategoriziranje seksualnosti tako, da kategorizira, kar »ni v redu«. Posameznike je postavil »v škatle«, kar je okrepilo idejo, da je obnašanje enako identiteta, kar je enako jaz. Čeprav je pozitivno vplival na vedenje o seksualnosti, je okrepil moč etiketiranja in označevanja. Vsekakor je njegovo delo postavilo temelje za nadaljnje raziskovanje in pojmovanje seksualnosti.

Biseksualnost je vse bolj politizirana, delno tudi zaradi izključevanja in nevidnosti v gejevskih/lezbičnih gibanjih. Cilj teh gibanj je utrditev kategorije biseksualcev, hkrati pa destabiliziranje dualističnega sistema kategorizacije (Ault 1996, 314). Biseksualnost se kljub

temu pogosto uporablja za razrešitev ključnega problema pri »diagnosticiranju« homoseksualnosti. Biseksualnost kot tretja opcija olajša dejstvo, da spolnost ne more biti konvencionalno dihotomizirana v heteroseksualnost ali homoseksualnost. »V vsakem primeru ni razširjene diskusije okoli biseksualnosti; ta tema se večinoma na kratko omenja le v okviru pripravljanja terena za konsideracijo »prave homoseksualnosti« (McIntosh 1996, 34). Vloga homoseksualnosti kot zaničevana v družbi služi občutku »čistosti« ostalih pripadnikov družbe. Taka vloga ima dva učinka: pomaga vzdrževati jasni prag med dovoljenim in nedovoljenim obnašanjem; prispeva k segregaciji tistih, ki so označeni kot deviantni in ločeni od drugih (Weeks 1996, 43). Podobno vlogo ima tudi biseksualnost znotraj homoseksualne skupnosti.

Obstajajo, predvsem v ZDA, ločena družbena gibanja, ki biseksualne subjekte prepoznava kot posebne subjekte (npr.: Bisexual Resource Center, American Institute of Bisexuality, Bi Net USA), potreba po priznanju pa je glavna točka njihove agende. Poskus biseksualnosti, da se izvije iz objema homoseksualne spolne matrice, spominja na trenutek, ko se je homoseksualnost začela uveljavljati zunaj normativne matrice heteroseksualnosti.

Refleksija biseksualnosti je pomembna tudi z vidika razmerij moči. Z rojstvom izraza »homoseksualnost« v 19. stoletju se je tudi imensko označilo homoseksualnost kot ločeno spolno identiteto (Kuhar 2001, 210). Takrat se je spolnost konstruirala kot domena morale »rodilo se je politično, ekonomsko in tehnično spodbujanje, naj se govori o seksu« zaradi javne koristi in mehanizmov oblasti. Spolnost se je obsojalo in upravljalo (Foucault 2010, 27). Spolnost tako postane žarišče razmerij moči in družbenega nadzora. Dejansko se v svetu, kjer je spolnost jedro natančne strukturne hierarhije s svojim heteroseksualnim regulativnim vrhom, potrjuje biseksualnost kot družbeno pomemben fenomen.

3.1 Gibanja za pravice biseksualcev

Od začetka 19. stoletja dalje so se oblikovale ločene skupnosti (Bloomsbury) ali posamezniki (Frida Kahlo), ki so imeli biseksualni življenjski stil, kar se je, predvsem v visokih, intelektualnih krogih, označevalo kot ekstravaganca. Sprva so se biseksualni posamezniki pogosto vključili v gejevsko in/ali lezbično gibanje in skrivali svojo biseksualnost zaradi diskriminacije biseksualnosti znotraj teh krogov (Beemyn 2004). Čeprav je bila prvotni vzgib gejevskih gibanj asimilacijska politika, je bil skozi burna sedemdeseta, leta spolnega eksperimentiranja in konstrukta gejevskega bara, politični boj na stranskem tiru. Lezbijke so

se, v nasprotju z gejevsko asimilacijsko politiko, pogosto povezale z feminističnim radikalnim gibanjem, v uporabi kategorijam in spolni delitvi. »Ta politična agenda lezbičnega feminizma je točka, kjer se med gejevsko agendo vzpostavi največji prepad. Gejevska politika se namreč z vzpostavitvijo identitetnega modela politike, ki se je zgledoval po etničnem modelu manjšinske politike, ponovno vse bolj usmerja k asimilaciji, medtem ko je lezbični feminizem predstavljal avantgardno, separatistično politiko« (Kuhar 2001, 186).

Začetek ločenega biseksualnega gibanja seže v zgodnja sedemdeseta leta v Ameriki, v Evropi pa deset let kasneje. Gibanje ima korenine v gibanju spolne osvoboditve. Leta 1972 je bilo v New Yorku ustanovljeno Nacionalno biseksualno osvobodilno gibanje. Sledili so Bi Forum 1975, Biseksualni center (The bisexual center) v San Franciscu leta 1976 in Bi Ways v Chikagu 1978. Prvotno so se osredotočili na družbeno sfero, pridobivali pa so tudi politično razsežnost. Objavljene so bile knjige Janet Bode, *View From Another Closet* (1976), Charlotte Wolf, *Bisexuality: A Study* (1977), Fritza Kleina, *The Bisexual Option: A Concept of One Hundred Percent Intimacy* (1978). Biseksualna združenja so se takrat pojavila tudi drugod po svetu: v Angliji, na Nizozemskem, v Nemčiji, Skandinavskih državah, Kanadi, Avstraliji, Novi Zelandiji (Ochs in Highleyman 2000).

Drugi val biseksualnega gibanja v osemdesetih so vodile predvsem ženske in je bil pod močnim vplivom feminističnega gibanja. Lezbične in gejevske študije so se soočale z vprašanjem spola in heteronormativnosti, toda nastop AIDS problematike v začetku osemdesetih let je bolezen potisnila v ospredje pozornosti. Ko je epidemija presegla meje homoseksualnosti in se razširila na »nedolžno« heteroseksualno populacijo, je gibanje pridobilo na vidnosti in medijski pozornosti. »Biseksualni moški vseh ras in razredov so veljali za sredstvo bolezni že od prvih dni epidemije AIDS-a v Združenih državah.« (Plante 2006, 234). Čeprav je ta pozornost vključevala diskriminatorni diskurz, je pozitivno vplivala na LGBT gibanje in spodbudila lezbično in gejevsko gibanje k združitvi (Plummer 1995, 34).

Ob pojavu ločenih biseksualnih gibanj se je biseksualnost utrjevala tudi znotraj gejevskega in lezbičnega gibanja, nekateri so dodali še črko B v ime organizacije in tako »reprezentirali« tudi biseksualne osebe v boju za pravice. Velik del biseksualne agende v osemdesetih je bila vključitev in priznavanje biseksualnih oseb znotraj gejevske in lezbične populacije. Značilno je, da so nekatere akademske organizacije, ki so v sedemdesetih dodale lezbično agendo, dodale biseksualno v osemdesetih, v devetdesetih pa še transseksualno agendo. Vendar so bili

odnosi med lezbično skupnostjo in biseksualnimi ženskami še vedno napeti in izključujoči (Ochs in Highleyman 2000).

Junija 1990 je BiPol organiziral prvo državno konferenco na temo biseksualnosti. Leta 1993 so v Washingtonu organizirali drugo državno konferenco, ki je sovpadala s Pohodom na Washington za lezbične, gejevske in biseksualne enake pravice in osvoboditev, prvi marš, ki je vključeval biseksualnost v svojem nazivu. Leta 1991 je gibanje preseglo ameriške meje in pridobilo mednarodno komponento. V Amsterdamu so izvedli prvo mednarodno konferenco o biseksualnosti. Sledile so konference leta 1992 v Londonu, 1994 v New Yorku, 1996 v Berlinu, 1998 v Bostonu (prav tam).

Leta 1991 so na Univerzi Barkley v Kaliforniji izpeljali prvi študijski predmet, ki se je osredotočil na biseksualnost. Devetdeseta leta so prinesla večjo prepoznavnost in refleksijo biseksualnosti v akademskih krogih in literaturi. Leta 1995 je bilo objavljenih mnogo člankov in študij na temo biseksualnosti v alternativnih kot tudi *mainstream* publikacijah. Razvoj komunikacij in svetovnega spleta je biseksualnim osebam omogočal lažje povezovanje, dostopnost podatkov in vidnost (Beemyn 2004).

Iz lezbičnih in gejevskih študij so se razvile queer študije, ki so spodkopavale družbene kategorije spola in identitete. Biseksualnost ni našla prave umestitve v queer teoriji, čeprav prav biseksualna sposobnost preseganja mej spola predstavlja izziv v domeni konstrukcije spolov. Queer teorije so dale zelo malo odgovorov na vprašanja o biseksualnosti. Čeprav je cilj novodobnega lezbičnega in gejevskega aktivizma rušenje kategorij, to kaže tudi na nespoštovanje mnogoterosti ne-heteroseksualnih identitet (Namaste 1996, 205).

Na področju biseksualnega aktivizma deluje več žensk kot moških, kar je zanimivo, saj je na drugih političnih področjih obratno. Slednje je verjetno povezano z veliko vlogo feminizma v biseksualnih kontekstih (Hunter in drugi 1998, 50). Rust 1995 (v prav tam) prepoznava tri dominantne teme biseksualnega diskurza:

- drugačnost, ki vključuje seksualne, etnične in kulturne perspektive,
- konceptualizacija biseksualnosti kot izziv binarnim kategorijam klasifikacije kot so heteroseksualnost/homoseksualnost ali ženska/moški,

- razumevanje izvora biseksualne represije in razvoj primerne odgovora na to.

3.2 Medijske reprezentacije biseksualnosti

Mediji reproducirajo stereotipe, ki so povezani z marginaliziranimi skupinami, mediji preko informacij usmerjajo splošni okvir razmišljanja širše javnosti, zato imajo tudi veliko vlogo pri ozaveščanju. »Mediji, kot eden od ideoloških aparatov države, delujejo v funkciji reproduciranja trenutnega stanja v družbi« (Pajnik 2002, 139). Mediji odpirajo seksualnost, govorijo o seksualnosti in vplivajo na trende na seksualnem področju. Biseksualne osebe so po navadi portretirane v negativni luči, kot promiskuitetne, pohlepne, nestabilne in pogosto povezane s tragično usodo. Pogosto je biseksualnost prikazana kot faza. Če je lik skozi daljše časovno obdobje biseksualen, se poudari le homoseksualni aspekt (Barker in drugi 2012). Mediji vzdržujejo nevidnost biseksualnosti. Ameriška GLAAD medijska raziskava ugotavlja, da je bilo v sezoni 2014/2015 med predvajanimi vsebinami najavljenih 65 LGBT likov, med temi največ gejevskih likov (54%), ženskih biseksualk 15%, moških biseksualcev pa le 3% (GLAAD 2015).

Podobno kot gejevsko in lezbično gibanje je bilo tudi biseksualno gibanje deležno največje medijske, politične in družbene pozornosti prav v Ameriki. Posebej želim poudariti fenomen *bisexual chic* oz. šik biseksualnosti. Pojem označuje vse večji javni interes, popularnost in odobravanje biseksualnosti v različnih družbenih segmentih. Povezan je predvsem z mediji in medijsko odmevnimi razkritji znanih oseb. »Zadnje desetletje je postavilo biseksualnost v soj žarometov. Biseksualnost in sedaj recikliran koncept *bisexual chic* sta se vztrajno pomaknila v *mainstream* kulturo, ki se napaja z videospoti, pogovornimi oddajami in reklamiranjem biseksualnosti kot spolne prakse« (Garber 2000, 21). Zаметke pojava najdemo že po letu 1920 z nagnjenjem k izzivom in nekonvencionalnemu življenju. Kasneje, v obdobju hipijev in svobodne ljubezni v sedemdesetih, doseže širšo javnost z razkritjem javnih oseb in senzacionalističnim poročanjem časopisov. Takrat je Newsweek pod naslovom *Bisexual chic* biseksualnost reprezentiral v fazi cvetenja. Nova androgina moda je zameglila meje spolov. Skozi to meglo pa je rasla nova identiteta, kjer je bilo dovoljeno ali celo šik čutiti privlačnost do obeh spolov (Garber 2000).

Biseksualnost, predvsem ženska, je postala modni trend. Leta 2008 je pevka Katy Perry zaslovela s pesmijo *I kissed a girl* in v središče diskurzov postavila biseksualnost kot modni trend med mladimi. V tem obdobju so se slavna biseksualna razkritja kar vrstila. Večinoma pa

je bil pojav povezan z biseksualnostjo kot spolno prakso ne pa kot neodvisno spolno orientacijo ali identiteto. Pojav se nanaša predvsem na področje ženske spolnosti, medtem ko je seksualnost med moškimi še vedno bolj podvržena predsodkom in diskriminaciji (Scherrer 2013). Elizabeth Morgan je leta 2011 v raziskavi na vzorcu 484 žensk ugotovila, da 60 % vprašanih žensk čuti privlačnost do istega spola, 45 % pa se je že poljubljalo z žensko. V predhodni raziskavi je privlačnost do žensk priznalo le 20% (Vleugels 2011). Ti podatki kažejo na vse bolj odprto seksualnost, ne vemo pa koliko medijske podobe biseksualnosti vplivajo na te rezultate, koliko ženske ponotranjijo dane seksualizirane modele obnašanja. Nujno moramo upoštevati tudi hiperseksualizacijo biseksualnih žensk, ki spada v moško konceptualizacijo privlačnosti. Shiri Eisner (2013a, 162) navaja, da se biseksualne ženske lahko pojavijo v *mainstream* medijih le pod določenimi pogoji :

- morajo veljati za konvencionalno seksi,
- morajo se pojaviti v seksualiziranih konceptih, ki vključujejo sugestivne tekste in slike,
- ne smejo delovati kot »prave biseksualke«, prikazane morajo biti kot ženske, ki performirajo biseksualnost za moške.

Ženska biseksualnost je tako objektivizirana in seksualizirana preko patriarhalnih in falocentričnih diskurzov, podrejena je hegemonškemu moškemu imperativu. *Mainstream* mediji si tako lastijo in spreobrnejo ženske biseksualne seksualne želje z namenom pritegniti morebitne moške gledalce (prav tam).

4 Najboljše iz obeh svetov?

Biseksualnost uvaja negotovost in dvom, ne le med raziskovalce raznovrstnih spolnih in seksualnih identitet, pač pa tudi med same akterje. Biseksualnost se giblje na meji, je znotraj in zunaj heteronormativne družbe, zaradi česar je podvržena preziru, diskriminaciji in stereotipizaciji. Biseksualne osebe pogosto marginalizirajo tako heteroseksualne kot tudi gejevske/lezbične skupnosti (Scherrer 2013, 238). Heteronormativna skupnost in homonormativna LG(BT) skupnost ne priznavata biseksualnosti kot legitimne identitete in proizvajata stereotipe. »Družbena konstrukcija marginalnosti, ki opisuje anormalno družbeno pozicijo posameznikov, ki so nesposobni najti mesto v eni jasni skupini zaradi preskakovanja konvencionalnih družbenih mej – nam omogoča konceptualni okvir za razumevanje

problematične biseksualne identitete in družbenih sil, ki potiskajo posameznike v identifikacijo in pridružitve ali heteroseksualni ali lezbični/gejevski skupnosti« (Paul 1997, 447).

Biseksualne osebe so demografska večina med LGBT populacijo (Barker in drugi 2012), kljub temu pa se srečujejo z velikim pomanjkanjem primerne znanja in prakse na tem področju. Zdravstveni in socialni delavci pogosto gledajo na uporabnike skozi binarne okvire, namesto da bi bili odprti za opcijo, da je oseba lahko tudi biseksualna (Fish in Karban 2015, 152). Biseksualno identiteto tudi strokovnjaki spregledajo, kar posledično proizvede slabe socialnovarstvene mehanizme. Nakazuje se potreba po definiranju in kategorizaciji spolnosti, da bi biseksualnost postala predmet družboslovne in politične analize, s ciljem odpravljanja dezinformacij in povečevanjem prepoznavnosti različnih oblik seksualnosti. »Za razliko od drugih manjšin in kulturno definiranih skupin LGBT skupnost v svoji naravi ni monolitna« (Social work policy institute 2008). Vsaka identiteta ima specifične lastnosti, nujno je informiranje in ozaveščanje strokovnih delavcev, da bi le-ti lahko nudili čim bolj celovito podporo biseksualnim osebam. Biseksualni ljudje so bolj podvrženi težavam z duševnim zdravjem kot heteroseksualci, lezbijke in geji. Poudariti moramo še pomanjkanje znanja in prakse strokovnih delavcev, celo pri tistih, ki delujejo na LGBT področju. Čeprav imajo LGBT osebe mnogo skupnih točk, biseksualni posamezniki doživljajo unikatne izzive in potrebujejo specifično znanje (Sherrer 2013, 238).

Posebnost biseksualne izkušnje se nanaša na dvojno diskriminacijo in delegitimacijo, posamezniki so zelo dovzetni za internalizacijo negativnih stereotipov, ki se oklepajo njihove spolne orientacije. To ima lahko resne posledice na posameznikovo duševno zdravje in medosebne odnose. Biseksualne osebe so bolj podvržene tveganemu pitju in razvoju duševnih bolezni. Nekateri avtorji celo pripisujejo visoko stopnjo duševnih bolezni med homoseksualnimi osebami dejstvu, da so raziskovalci v to skupino vključili tudi biseksualne osebe (Eisner 2011). Zastrahujoče so številke kanadske raziskave, ki kažejo na 45,4% stopnjo samomorilnih nagnjenj med biseksualnimi ženskami (ta je 9,6% med heteroseksualnimi ženskami in 29,5% med lezbijkami) in 34,8% stopnjo samomorilnih nagnjenj pri moških biseksualcih (ta je 7,4% med heteroseksualci in 25,2% med homoseksualci) (prav tam).

Leta 2010 je ameriški Center for disease control and prevention (CDC) izvedel nacionalno raziskavo o partnerskem in seksualnem nasilju. Med LGB osebami so biseksualne osebe

znatno najbolj tvegana populacija za partnersko in spolno nasilje. Biseksualne ženske so kar v 46,1% primerih bile že žrtve posilstva (lezbijke v 13,1% in heteroseksualne ženske v 17,4%). Prav tako je kar 74,9% biseksualnih žensk izkusilo spolno nasilje (46,4% lezbijk in 43,3% heteroseksualnih žensk), 49,3% biseksualnih žensk je bilo že žrtev partnerskega nasilja (29,4% lezbijk in 23,6% heteroseksualnih žensk). V primeru biseksualnih žensk je bilo 89,5% storilcev partnerskega nasilja moških (CDC 2010).

Biseksualne osebe doživljajo, poleg psiholoških posledic, tudi večjo socialno in ekonomsko neenakost. Kalifornijska raziskava je pokazala, da so homoseksualni moški zaslužili od 2 do 3% manj kot heteroseksualni moški, lezbijke 2,7% manj, biseksualni moški celo od 10 do 15% manj, biseksualne ženske pa 11% manj (Eisner 2011).

4.1 Stigma

Tradicionalna heteroseksistična in monoseksistična imperativa vodita družbeno normativno hierarhijo. Vse identitete in prakse, ki se ne skladajo z danim imperativom, so s stigmatizacijo marginalizirane in izključene. »Stigma označuje takšno človeško lastnost, ki ga loči od večine v skupnosti, tako da ima večina in tudi on sam to lastnost za deviantno« (Ule 2004, 203). Beseda izvira iz stare Grčije in prvotno je pomenila žig. Stigma se nanaša na »telesne znake in izpostavlja nenavadno in slabo v moralnem statusu njihovega nosilca« (Goffman 2008, 11). Stigma je družbeno normativni konstrukt, gre za lastnost posameznika, ki sama po sebi ni problematična, v kolikor jo družbeno okolje in posledično posameznik kot take ne prepoznavajo. Družba stigmatizirane osebe pogosto enači s stigmatom, take osebe sploh ne more dojeti kot pravega človeka z lastnimi čustvi in razmišljanjem (Goffman 2008, 14). Stigma negativno vpliva na posameznikovo kvaliteto življenja, povzroča marginalizacijo in segregacijo, ima pa tudi družbeno-nadzorno funkcijo, pomaga ohranjati obstoječo družbeno hierarhijo in norme. Skozi dominantne diskurze se ohranja kot družbeni problem in kot nadzor določenih skupin populacije. Pogosto stigmatizirane osebe stigmatom internalizirajo in nadaljujejo proces lastne stigmatizacije ali jo uporabijo kot temelj kolektivne definicije in konstrukcijo »deviantnega drugega«, da se vidijo »bolj normalne« (Ault 1996, 311–312).

Dinamike, ki spodbujajo rušenje mej binarnega kodeksa posameznikov, ki ne najdejo svojega mesta v sodobnem sistemu seksualne klasifikacije, kažejo na željo po renegociaciji klasifikacije (Ault 1996, 312). Vendar ne vemo, v kakšnem obsegu je to mogoče. Način, kako že marginalizirane skupine konstruirajo deviantnega drugega, kažejo na omejitve teh dinamik.

Gejevska in lezbična skupnost marginalizirata biseksualne osebe s podobnimi tehnikami stigmatiziranja, katerih so tudi sami žrtve. Veliko sociologov je že komentiralo lezbično nenaklonjenost biseksualnim ženskam (Rodriguez Rust 2000). Amber Ault (1996, 313) slednjo razvršča v štiri »tehnike naturalizacije«:

- supresija (mnenje, da biseksualnost ne obstaja),
- inkorporacija (biseksualnost kot latentna homoseksualnost),
- marginalizacija (priznavanje biseksualnosti izven lezbične skupnosti),
- delegitimacija (negativna karakterizacija biseksualnih žensk npr, promiskuitetna, nezvesta, nestabilna ...).

Biseksualne osebe se tako znajdejo v položaju »dvojne deviacije« kot skupina, ki jo stigmatizirajo že marginalizirane skupine. Prav ta lastnost kaže na relevantnost biseksualne izkušnje v diskurzu meja seksualnih in spolnih kategorij (prav tam).

Pogosto se zgodi tudi, da biseksualne osebe zaradi binarne družbene kategorizacije uporabljajo nasprotni si dualistične konstrukcije v lastni razlagi biseksualnosti. »Tisti, ki se označijo za biseksualce, pogosto konstruirajo svojo identiteto kot skupek »bi delov«, »gej delov«, »strejt delov« in »ženskih ter moških delov«, ki so pogosto v nasprotju/konfliktu med seboj« (Ault 1996, 317). Taka razdvojena subjektivnost vodi k temu, da biseksualne osebe pogosto ne vidijo sebe kot celoto, pogosto tudi doživljajo svoj biseksualni del ločeno, kot le občasno spolno prakso. Taka izkušnja kaže na globoko ukoreninjenost dominantnega diskurza o seksualnosti in spolnih identitetah. »V svetu, ki je strukturiran preko nasprotnih kategorij, se biseksualne osebe pogosto srečajo s potrebo po izbiri, katere lastnosti svoje strukturno frakcionirane identitete bodo poudarili ali zanemarili« (Ault 1996, 317). Biseksualnost v popularni definiciji temelji na binarni referenci kot »nagnjenje k obema spoloma«. Biseksualnost se tako konstruira skozi tradicionalne binarne sisteme, ki so v osnovi razlog segregacije biseksualnosti. Binarna logika interpretativnega sistema, v katerem se konstruira seksualnost, pogosto krepi dominantno paradigmo, kateri se upirajo.

4.2 Biseksualnost v oklepu predsodkov in stereotipov

Biseksualno identiteto prežemajo mnogi stereotipi in predsodki, ki so » pristranske kognitivne sodbe, predsodki pa imajo poleg kognitivne še čustveno in aktivno dimenzijo, torej so kompleksnejši in aktivneje delujejo na obnašanje« (Ule 2004, 203).

Na etiketi biseksualca lahko najdemo naslednja opozorila:

- Biseksualnost ne obstaja. Biseksualne osebe so v resnici homoseksualno usmerjene, vendar si tega ne upajo priznati.
- Biseksualnost je le tranzicijska identiteta. Biseksualnost naj bi bila le obdobje, dokler homoseksualna oseba ne odkrije svoje »prave« narave.
- Seksualizacija biseksualnosti. Biseksualcem je ne glede na spol pomemben le spolni odnos.
- Biseksualci so promiskuitetni in poligamni. Biseksualci ne znajo graditi stalnega monogamnega razmerja, stremijo k pogostemu menjavanju partnerjev in nezvestobi.

Etikete sicer olajšajo komunikacijo in izmenjavo idej, postanejo pa tudi podlaga za diagnoze, ki se uporabljajo za normalizacijo. Stereotipi o biseksualnosti niso monolitni, pogosto so bazirani na drugih identitetah. Pogosto so biseksualci povezani tudi z okužbo z virusom HIV in obtoženi prenosa bolezni na »nedolžno« heteroseksualno populacijo. Oznaka prevlada nad posameznikom (Plante 2006, 197).

Biseksualnost je tako pogosto zreducirana na pred-identiteto, spolno prakso brez zaveze. Taki stereotipi so podlaga za odkloni odnos do biseksualnosti tako med gejevsko/lezbično kot heteroseksualno populacijo. Le-ti pa kažejo na močno obrambo dihotomije identitete (Borgos 2007, 170). »Znotraj teh skupnosti so pogosto obravnavani sumničavo: kot heteroseksualci, ki iščejo eksotično spolno izkušnjo, osebe, ki nočejo spoznati svoje »prave« istospolne orientacije, ali kot osebe, ki so samo tranzicijsko biseksualne na poti k identifikaciji kot lezbijka ali gej« (Paul 1997, 447). Taki predsodki so tako del bifobičnega diskurza, ki vpliva na oblikovanje in vidnost biseksualnosti. Internalizacija teh negativnih občutkov do lastne identitete ima lahko resne posledice za posameznikovo duševno zdravje (Scherrer 2013, 241).

Zavedanje negativnih stereotipov o biseksualnosti odvrne od identifikacije z biseksualno identiteto, saj se posameznik boji negativnih konsekvenc, kot so izguba legitimnosti, marginalizacija, stereotipizacija in s tem povezani občutki sramote (Ault 1996, 318). Posledica te dinamike je utrditev nevidnosti biseksualnosti. Ault v svoji raziskavi (1996) ugotavlja, da biseksualne ženske uporabljajo dve strategiji legitimacije, ko razlagajo, zakaj so zatajile pri javnem priznanju svoje biseksualne identitete: ena je osebna, druga pa politična. Pogosto kot razlog navajajo spoštovanje do občutljivosti drugih ali da še niso imele dovolj izkušenj z ženskami/moškimi. Pogosto se želijo upreti hiperseksualizaciji biseksualnih žensk

in se tako pokazati nedostopne moškim. Nekatere se izpostavijo le v določenih socialnih kontekstih, druge pa zatajijo svojo biseksualno identiteto zaradi večje politične moči lezbičnega ali queer gibanja. Pogosto se identificirajo kot lezbijke, kar jim omogoča asimilacijo z lezbično kulturo (Ault 1996, 320). Posledica tega je izbris specifične biseksualnega izkustva, identitete in družbene lokacije ter kasnejša afirmacija lezbične ali queer identitete kot jedrne identitete.

Poleg asimilacijske teorije, ki biseksualnost umešča med gej/lezbično skupnost, univerzalizacija biseksualnosti postavi biseksualnost v center. Skozi to perspektivo se biseksualnost izpostavi kot norma, gej in strejt osebe pa so v tem kontekstu prikrajšane (Ault 1996, 324). Geji in lezbijke se odločijo omejiti svojo spolnost, seksualno omejeni monoseksualci lahko postanejo marginalizirani »drugi«. Tako pa se ustvari še en binarni sistem: biseksualnost vs. monoseksualnost. Homoseksualne in heteroseksualne identitete postanejo tisti monolitični »drugi«, nasproti katerim se lahko biseksualci definirajo kot skupina. To kaže na omejitve spolnega dualizma, ki govori, da ima vsak spolni subjekt svojega drugega. »Tako kot se lezbični antagonizem postavlja nasproti biseksualnim ženskam, je diskurz biseksualnih žensk o identiteti in njihovi družbeni lokaciji pod vplivom praks hegemonskega patriarhalnega diskurza« (Ault 1996, 328). Vzpostavitev deviantnega drugega se kaže kot neizbežni cikel marginalizacije in s tem povezanimi družbenimi, duševnimi in političnimi posledicami. Tako kot heteroseksualna populacija marginalizira homoseksualno, le-ta marginalizira biseksualno, tako biseksualna lahko marginalizira monoseksualno. »Konceptualna izgradnja deviance spodbudi razvoj navidezno polarnega nasprotja normalnosti« (Plante 2006, 65).

Skozi to dinamiko dvojno marginalizirana skupina lahko v končni fazi konstruira deviantnega »biseksualnega drugega« preko ideologije dominantnega sistema. Monogamija, zvestoba partnerju, seksualno zadržanost in vse lastnosti, ki naj bi imela bela nuklearna družina, predstavljajo tradicionalne konservativne vrednote. Biseksualnost si lahko prilašča te tradicionalne konservativne vrednote za utrditev ločene identitete kot prave biseksualne identitete. Biseksualci ne zanikajo stereotipov, vendar jih uporabijo kot ločnico na podskupine biseksualcev. To kaže na institucionalizacijo biseksualnosti, kjer se lahko »prave« biseksualne osebe končno vzdignejo (Ault 1996, 327).

4.3 Bifobija

Negativen odnos do biseksualnih oseb lahko označimo s pojmom bifobija. Termin je leta 1992 razvil Bennet, ko je trdil, da bifobija predstavlja denigracijo biseksualnosti kot veljavno življenjsko izbiro. Kasneje pa je bila, tako kot sorodni pojem homofobija, tudi bifobija deležna kritik zaradi neprimerne vključevanja besede *phobia*. Pogosto se zato uporablja pojem binegativnost. Poganjajo jo predvsem stereotipi, ki vplivajo na znižanje kvalitete življenja biseksualnih oseb tako z vidika odnosa družbe do biseksualcev kot same internalizacije negativnih stereotipov (Eisner 2013a).

Bifobija se pogosto enačuje z monoseksizmom. Monoseksizem se nanaša na strukturno privilegiranje monoseksualnih identitet in praks (Eisner 2013b). Monoseksizem je sistem, ki podpira osnovno strukturno delitev na hetero-homo imperativ. Dihotomiziran koncept seksualnosti vzdržuje nevidnost biseksualnih oseb. Biseksualci pogosto svojo biseksualnost razumejo zgolj kot seksualno navado. Vendar se veliko biseksualcev sreča s podobno identitetno krizo kot geji in lezbijke (Borgos 2007). Leta 2011 je v Ameriki izšel Bisexual invisibility report, ki obravnava posledice monoseksizma na biseksualnih osebah. Ugotovitve so slednje (Eisner 2011):

- Biseksualne osebe so v primerjavi z ostalo monoseksualno populacijo bolj podvržene težavam z zdravjem, depresijo in ostalimi razpoloženjskimi ter anksioznimi motnjami.
- Biseksualne osebe so v primerjavi z ostalo monoseksualno populacijo bolj podvržene kajenju in tveganem pitju.
- Večina biseksualnih oseb se ne razkrije zdravstvenim delavcem, kar povzroča nezadostno ozaveščanje o spolno prenosljivih boleznih. Večina programov s področja spolno prenosljivih boleznih ne vključuje specifično biseksualnih oseb v akcije ozaveščanja.
- Ženske biseksualke, ki imajo razmerje z monoseksualnim partnerjem doživljajo, v primerjavi z ženskami drugih demografskih kategorij, višjo stopnjo partnerskega nasilja.

Raziskava je pokazala razliko pri doživljanju duševne stiske med biseksualnimi osebami, ki živijo v urbanih in ruralnih okoljih. Ženske biseksualke v urbanih okoljih doživljajo dvakrat več primerov duševne stiske v primerjavi z tistimi, ki živijo v ruralnih okoljih. Raziskovalci

slednje pripisujejo boljši organiziranosti gejevskih in lezbičnih skupnosti v urbanih okoljih, ki pripomorejo k izolaciji in zavračanju biseksualnih oseb (Eisner 2011).

Pogoste oblike bifobije so zanikanje biseksualnosti, nevidnost biseksualnosti, izključenost biseksualnosti, marginalizacija biseksualnosti, negativna stereotipizacija biseksualnosti (Barker in drugi 2012).

5 Identiteta

5.1 Problematika biseksualne identitete

Pomanjkanje solidne meje in skupnosti krepi nevidnost ter omejuje biseksualnost na spolno prakso. Razvoj biseksualne identitete je kompleksen pojav, ki se loči od lezbičnega in gejevskega izkustva. »Razlogi za izbor razpoložljivih identitet: dajejo smisel individualnim izkušnjam, dajejo dostop do skupnosti in podpore, so politična izbira« (Weeks 1985 v Weeks 1995, 97). Iz podobnih razlogov so te identitete lahko zavrjene, ker ne osmislijo posameznika ali nimajo kulturne vrednosti. Identiteta živi od stalne napetosti med družbenim skupnim in individualno posebnim (Ule 2000, 100). Identitete nujno diferencirajo, imajo različno težo za posameznike ali skupine ob različnem času. Večina heteroseksualne skupnosti do 20. stoletja ni imelo potrebe po agresivnem izražanju svoje identitete, ker so predstavljali normo. Prvotni impulz gejevske osvoboditve v sedemdesetih je bil upor fiksnim normam, ki so omejevale življenje homoseksualnih oseb. Skozi radikalna dejanja subverzije in transgresije ter gradnjo radikalizirane skupnosti, so želeli rušiti limite obstoječih kategorij. Biseksualnost kot kategorija orientacije se je začela razvijati relativno pozno, ni imela možnosti konsolidirati se kot identiteta. Čeprav je LGBT gibanje vključilo tudi biseksualnost v svojo agendo, je ta zaradi svoje fluidnosti predstavljala moteč faktor kategoriziranja. Ideologija, ki jo izražajo LGBT gibanja, ideološko sprejema biseksualnost, medtem ko jo, kontradiktorno, v praksi zavrača (Plante 2006, 254).

Najpomembnejša vrsta kategorizacije seksualnosti, ki služi iluziji kompelacije homogenosti, je bazirana na izbiri subjekta, ki je v primeru biseksualnosti lahko ženskega ali moškega, biološkega oz. družbenega spola. Med vsemi aspekti posameznika je prav spol postal bistvo družbene delitve in artikulacije identitete. Biološki spol je viden, njegova biološka reproduktivna danost kaže zahteve po naturalizaciji. Mogočni biološki mandat tako osvobodi opazovalca mnogoterosti spremenljivk, ki obkrožajo spolno identiteto. Biseksualna fluidnost

izbirnega subjekta prinaša zmedenost med družbene akterje, navajene na dualne in fiksne sisteme kategorizacije. Biseksualni subjekt izbire presega dani biološki okvir. Biološki spol je postal fokus razlage spolnega vedenja. S tem smo pretirano poenostavili koncept subjekta izbire smo vzpostavili »koncept normalnosti in njene verzije normalnega heteroseksualca, normalnega homoseksualca. Sedaj smo v procesu poskusa tvorbe normalnega biseksualca vendar ta kreacija normalnosti je ta tako redek, da si zares lahko zasluži mesto v muzeju naravne zgodovine« (Simon 2002, 23).

Seksualnost je postala fokus tudi za druge stvari: za artikulacijo identitete in kolektivne pripadnosti, za premislek narave odnosov, za razvoj recipročnosti in obojestranski užitek, za ponovni razmislek, kaj pomeni biti človek. Seksualnost ne more biti ločena od spola, vendar ne koeksistira z njim. Seksualnost je lahko teren subverzije in transgresije spola. Dela na implikacijah, ki pojmujejo heteroseksualnost le kot eno od mnogih seksualnih praks, ki ni privilegirana ali določevalca, kaj je prav in kaj ni (Weeks 2003, 67).

Gibanja za pravice LGBT oseb so okrepila občutek ločene biseksualne identitete, čeprav je bila le-ta ves čas pod vprašajem. Novejši diskurzi okoli spola in seksualnosti pa se trudijo dekonstruirati te identitetne politike. Biseksualna identiteta je hkrati v gradnji in razgradnji, kar oteži identificiranje sebstva in občutek kolektivne pripadnosti, vendar omogoča širok teren artikulacije lastnih želja. »Identitete so večplastne; vključujejo kulturne, subkulturne, medosebne in intrapsihične komponente« (Plante 2006, 63). Večja naloga družbenih subjektov je delitev med identiteto in aktivnostjo, saj normalno velja, da si to, kar delaš. Obnašanje je tako enačeno z identiteto. Identiteta je socialna institucija in je bolj zavezana ideologijam diskurza kot druge institucije (Ule 2000, 189). Povezana je tudi z močjo, moč pa je ključni koncept skozi katerega sta definirani seksualnost in spol. Fiksne identitete predstavljajo trdna politična tla, vendar so te kategorije venomer omejujoče. Ko biseksualce, geje, lezbijke, transseksualce in druge identitetne skupine »... predstavijo kot eno samo skupnost, ki jo združujejo fiksne erotične usode, poenostavijo kompleksne interne razlike in spolne identitete. S tem krepijo tudi pojmovni sistem, ki podčrtuje politično represijo: delitev v moške/ženske ali strejt/gej. Tako zgradijo izkrivljene in nepopolne politične izzive, zanemarjajo politični impakt na kulturne pomene, niso pravični do subverzivnih in osvobajajočih aspektov ohlapnih kolektivnih mej« (Gamson 2002, 526).

Zasebno življenje je ustvarilo družbena gibanja okoli seksualnosti in spola, da so se premaknile meje med zasebnim in javnim. Zasebno se je premaknilo iz pasivne zahteve po tem, da te družba pusti pri miru, v imperativ, da si lahko, kar si (Weeks 1995, 136). To pomeni ravnovesje pravic posameznika in pravic skupnosti v zahodnih državah. Zasebnost je postala vse bolj domena politike, politično nujno vpliva na zasebno in težko je risati ločnico med njima. Državljanstvo preseže politične meje legitimnosti in zajame razmerje med javnim in zasebnim. »Dejstvo, na katerem sloni koncept intimnega oziroma seksualnega državljanstva, je ugotovitev, da državljanstvo, ki je bilo prvotno usmerjeno zgolj na javno sfero, vse bolj zadeva tudi vprašanje zasebnosti« (Kuhar 2010, 9). Takšen koncept intimnega državljanstva zajema vse posameznike, ne glede na spolno usmerjenost. »Intimno državljanstvo, imetje, ki temelji na validaciji različnih načinov življenja, različnih načinov biti človek, je en etični cilj, ne pa dosežena realnost; bojno polje, ne pa urejena pokrajina« (Weeks 1995, 125).

Predpostavka polimorfne seksualnega potenciala vsakega posameznika je spodbudila liberacijo homoseksualne želje tako med heteroseksualci kot med samoidentificiranimi homoseksualci. Gledali so naprej proti »koncu homoseksualca« in s tem tudi heteroseksualca (Altman 1971/1993 v Weeks 1995, 110). Gibanje proti koncu seksualnih identitet pomeni tudi konec biseksualca, identitete, ki je pravzaprav od začetka dvomljiva in nevidna. Pomanjkanje identitete pa se kaže kot ključni problem biseksualnega izkustva. Biseksualna identiteta v njenem samem bistvu kaže na razcepljenost, ruši kategorije, zato ne najde prave umestitve v identitetnem diskurzu.

Sama ideja seksualnosti kot celota, sestavljena iz diskretnih kategorij želje in obnašanja, je nedaven, moderen pojav v zahodnih družbah. Problematizacija družbenega spola se tako nedvomno veže na družbena razmerja in razmerja moči. S tem, ko postavimo seksualnost v družbeni okvir, le-ta postane neizogibno politično dejstvo (Gamson 2002, 226).

Gibanja za civilne pravice dajejo javno kolektivno identiteto. Vprašanje o razgradnji identitet pa je ključna dilema sodobnih identitetnih politik in smernic vključevanja le-teh v družbena gibanja in raziskave (prav tam). Vprašanje konstrukcije jasne biseksualne identitete za pridobitev političnih pravic je skozi queer teorije sporno, saj utrjuje dominanten ideal jasne in fiksne identitete. Mnogi avtorji pa vidijo le-te kot nujno zlo v boju za enakost. »Po eni strani teoretični aktivisti pravijo, da so kolektivne identitete z ekskluzivnimi in varnimi mejami

politično učinkovite. Celotno pri tistih, ki se strinjajo, da so identitete v glavnem fikcije, je možno, da zavrnejo tako pozicijo in uporabijo to, kar je Gaytiri Spivak poimenoval operativni esencializem (prav tam). Skozi ta konstrukt se skupine, ki nasprotujejo konstrukciji kolektivnih identitet, poslužujejo le-teh. »Operativni esencializem ali strateški esencializem je politična taktika, ki jo uporablja manjšina, ki v javni areni deluje na principu skupne identitete v interesu enotnosti med bojem za enake pravice« (Oxford Reference).

Kategorije služijo političnemu boju, le-ta se zdi neizogiben del preteklih gibanj za pridobitev civilnih pravic in splošnega družbenega konsenza. Iz pravnega vidika, dokler članstvo v določeni skupini ni jasno, ta skupina ne more dobiti politične zaščite in pravic. Biseksualna identiteta se zaradi svoje fluidnosti težko umesti v določeno kategorijo. Jasne kategorije in trdna identiteta so potrebni, da se določeni družbeni pojav normalizira, normalizacija pa služi kot začetna točka za nadaljnje družbene premike (Weeks 1995, 244). Biseksualnost ni dosegla normalizacije niti znotraj LGBT populacije, kaj šele med širšimi družbenimi akterji. Čeprav, predvsem v Ameriki, delujejo ločena politična gibanja, je biseksualna skupnost pridobila največ političnega prostora znotraj LGBT gibanj. Kljub imenu pa ta skupnost pogosto prezira biseksualno identiteto. »Praktična zavrnitev biseksualnosti je jasno razumljena kot politična taktika, ki se kaže kot potrebna zaradi sedanje represije homoseksualnosti. Glede na to logiko je separatizem nujen korak k močnemu občutki gejevskega ponosa« (Weeks 1995, 136). Kolektivna identiteta ni nekaj danega, vendar je dinamičen aspekt kolektivne akcije. »Kolektivna identiteta ni le nujna za uspešno kolektivno akcijo, pogosto je tudi sama po sebi neka zaključenost, kot kaže samo-ozaveščena reflektivnost mnogih kontemporarnih gibanj« (Gamson 2002, 518). Verta Taylor and Nancy Whitter (1992 v Gamson 2002, 518) kažeta na kreacijo politiziranih skupnosti preko:

- konstrukcije meja (proizvajanje razlik med izzvano in dominantno skupino),
- razvoja zavesti (ali interpretativnih okvirov),
- negociacije (simboli in vsakdanje akcije, ki jih subordinirane skupine uporabljajo za upor in restrukturacijo obstoječih dominantnih sistemov).

Na LGBT področju lahko vidimo prav ta proces postavljanja mej in negociacije identitete, imenovanje skupine in risanje ločnice med prikrajšanimi »nami« in drugim svetom. Rezultat tega je konsolidacija gejevskih in lezbičnih identitet, politika je iz osvobodilne postala partikularistična, namesto kontestacije stanja, bolj glas manjšine. »Pokazale so se nove

kategorije in erotične manjšine. Starejše so šle skozi proces subdivizije, kjer specializiran okus, specifični talenti in potrebe postanejo osnova za proliferacijo seksualnih identitet. Spisek je potencialno neskončen, saj vsaka specifična želja postane lokacija političnega izraza in možna družbena identiteta« (Weeks 1995, 111).

Prišlo je do zahteve po seksualnem državljanstvu skozi diskurze obstoječega boja za pravice manjšin. »Posledično je prišlo do proliferacije sub-identitet: biseksualci, fantovski ljubimci, gejevski in lezbični sadomazohisti, radikalni geji, konservativni geji in podobno« (Weeks 1985 v Weeks 1995, 111). Biseksualna identiteta, ki se je začela izoblikovati že konec sedemdesetih let in je bila prva črka, ki so jo dodali gejevsko-lezbičnemu gibanju, je zaradi svoje fluidnosti spodbudila vrtinec diskurzov okoli identitete. Ti diskurzi so spodbudili razvoj in izoblikovanje novih identitet, ki so presegale hetero-homo imperativ. Gibanju so se dodajale nove črke, LGBTIQ... gibanja so pogosto poimenovana kar »LGBT juha črkovalka ali *alphabet soup*«. Nekateri teoretiki menijo, da partikularistične identitete slabijo gibanja za pravice oseb, ki se gibljejo izven heteronormativnega sistema. »Dinamika partikularističnih identitet je vodila k proliferaciji, ne-uniformnosti, k separatizmu namesto enotnosti, k esencializiranju namesto redefiniranju razlik« (Weeks 1995, 111). Biseksualnost se tako znajde na prvi bojni liniji med separatističnimi in konsolidacijskimi gibanji, saj je njen pojav osvetlil nove identitete, nove aspekte in nova vprašanja okoli seksualnosti. »Iz te etnicizirane politične želje se je razvil pluralistični, koalicijski, mavrično obarvani politični boj, katerega cena je bila fiksna identiteta in skupnost« (Warner 1993 v Weeks 1995, 111). Realnost pripadanja je veliko bolj kompleksna in queer politike poskušajo v svojo agendo vključiti prav to komponento.

Queer gibanja z dekonstrukcijo družbenih kategorij želijo preseči omejitve dominantnih binarnih paradig. Z esencialistične perspektive so jasne kategorije kolektivne identitete potrebne za uspešen politični upor vladajoči diskriminaciji. V nasprotju s tem so queer študije in kasneje queer teorije skušale rušiti identitetne kategorije in zamegliti skupinske meje. » Ta alternativni zorni kot, pod vplivom akademskega konstruktivističnega razmišljanja, vključuje mnenje, da so spolne identitete zgodovinski in družbeni proizvodi, ne pa naravni in intrapsihološki« (Plante 2006, 516). Vprašljivo pa je, kako to vpliva na že uveljavljene kategorije. Lezbična identiteta je na primer bolj recentna in težko pridobljena, vendar »ko so dobile nekaj političnega terena kot lezbijke, morejo ne le deliti ta teren, ampak ga tudi subvertirati z deklaracijo, da so ženske in lezbijke nestabilne, prepustne, fluidne kategorije«

(Plante 2006, 528). Predobstoječe strukture spolne delitve nujno omejujejo limite proste igre želje in iskanja drugih različnosti, drugih »načinov biti človek«. To ohranja strukture kompulzivne heteroseksualnosti, ki ostaja prevladujoča predpostavka, regulativni ideal, družbena in kulturna matrica, ki podpira spolni red in razvrsti naše seksualne kulture v sprejemljive, dvomljive ali popolnoma nesprejemljive (Weeks 2003, 65).

Queer teoretiki se trudijo zgraditi politiko iz ruševin dekonstruiranih kolektivnih kategorij (Gamson 2002, 515). Kolektivne kategorije so podlaga za opresijo, hkrati pa dajejo politično moč. Izziv analitikom ni ugotoviti, katera stran ima bolj prav, ampak se sprijazniti, da imata obe logiki smisel. Neprimernost gibanj, ki bazirajo na boju za pravice, ni v zahtevi po pravicah kot taki, problematična je odsotnost širšega družbenega konteksta, kjer pojem pravic dobi pomen (Weeks 1993b v Weeks 1995, 141). Ta »regularizirana inntimnost« (Brill 1990 v Weeks 1995, 141), ki je kodirana v zakonih in običajih ter organizira intimno življenje, deluje na predpostavki, da so vsakdanje pravice odvisne od politične agende ali na srečnem naključju, da imaš podobne lastnosti kot vladajoča večina. Opredelitev intimnih pravic kot garancija za intimno državljanstvo je nujna. Ne takrat, ko hočemo vsi živeti na enak način, ampak takrat, ko hočemo raziskovati naše razlike, ne da bi spregledali širši pomen pripadnosti, na katerem sloni odpiranje različnosti (Weeks 1995, 141).

5.2 Queer teorija in biseksualnost

Biseksualnost ni našla prave umestitve v queer teoriji in je znotraj nje redkokdaj omenjena. Čeprav biseksualnost sproža vprašanja, ki so predmet zanimanja queer teoretikov, jo pogosto zavračajo, saj kljub svoji fluidnosti še vedno krepi kategorije spola in identitete. »Čeprav queer teorija dekonstruira naturalizirano binarnost heteroseksualnosti in homoseksualnosti, je biseksualnost, ki naj bi že samo s svojim obstojem pomagala tej dekonstrukciji, redkokdaj tema interesa ali vprašanje za queer teoretike (Callis 2009, 214).

Tako biseksualna kot queer teorija sta nastali iz gejevskih in lezbičnih študij, konstruktivistične, feministične ter postmodernistične teorije. Oba izraza težko opredelimo skozi enostavne dualistične diskurze. Podobno kot queer teorija je biseksualna teorija fokusirana na dekostrukcijo binarizmov, prevpraševanje identitetne politike in naturalizacije heteroseksualnosti. Kljub temu pa queer teorija še vedno ignorira vprašanje biseksualnosti in biseksualne identitete (Callis 2009, 219).

Queer primarno pomeni »čudno, nenavadno, neobičajno« (Plante 2006, 62). Izraz so izoblikovali v začetku devetdesetih let, aktivisti, ki so se ukvarjali z konstrukcijo spola, so prevzeli ta negativiziran izraz in mu dodali pozitivno, politično obarvano komponento. Queer teorija ima temelje v konstrukcionistični zgodovini in sociologiji, feministični teoriji in poststrukturalistični filozofiji. Razvili so jo v elitnih akademskih krogih in se je skozi pogosto abstraktne retorike definirala proti konvencionalnim lezbičnim in gejevskim študijam (Gamson 2002, 519). Queer teorija po Foucaultovih načelih razgradi spolnost in spol na njihove družbene reprezentacije. »V primeru spolnosti je heteroseksualnost tista, ki je dominantna oziroma normativna kategorija. Queerovstvo spodbija naravnost tega stanja. Hkrati preprečuje dominantne predstave o seksualni morali in normalnosti. Gre pravzaprav za politiko antinormalizacije in za upor proti dominantnim konceptom seksualnosti, želja in užitek« (Kuhar 2001, 191). Queer teorija ne predstavlja zgolj problematizirane heteronormativne družbe, gre za dekonstrukcijo sistemov tudi znotraj same LGBT skupnosti. Stein in Plummer (1994, 181 v Gamson 2002, 519) sta opredelila teoretične iztočnice queer teorije:

- Konceptualizacija seksualne moči skozi različne aspekte družbenega življenja, ki je diskurzivno konstruirano skozi meje in binarne sisteme.
- Problematizacija identitet, spolnih in seksualnih kategorij.
- Nasprotovanje obstoječim strategijam za pridobitev civilnih pravic.
- Želja po interogaciji novih področij študija, ki običajno niso domena seksualnosti.

Queerovstvo odpira nova vprašanja identitete in ruši le-te, saj je vsaka identiteta, ki ni umeščena v patriarhalni dominantni sistem potencialna podlaga diskriminacije in delitve med normo in deviacijo. »Socialno proizvedeni binarni sistem je podlaga za opresijo; fluidna nestabilna izkustva sebstva postanejo fiksna primarno v službi socialne kontrole. Ključ do osvoboditve je v rušenju fiksnih identitet, ta dekonstrukcionalistična politika meni, da so jasne kolektivne kategorije le ovira« (Gamson 2002, 526).

Pogosto se pojavlja diskurz kako biseksualne identitete poudarjajo način kako so identitetne teorije istočasno nujne in restriktivne (Young 2004 v Callis 2009, 218). Na tej točki nastane paradoks in biseksualnost, ki že v svojem bistvu kaže na omejitve kategoriziranja, ima pomembno vlogo pri utrjevanju ali rušenju fiksnih identitet, »jasne identitetne kategorije so

oboje, nujne in nevarne distorzije in tako sta obe gibanji: k fiksiranju in odifiksiranju identitet, razumni« (Gamson 2002, 528). Jasne meje služijo političnim pravicam, močno so pa tudi povezane z vidnostjo in osebno identifikacijo. Joshua Gamson (2002, 523) primerja queer poskus rušenja kategorij z vlečenjem preproge izpod lastnih nog »ne veš, kako in kje boš pristal«. Biseksualnost, ki nima skonstruirane močne identitete in ruši meje binarnih sistemov, predstavlja izziv za queer teorijo.

Izraz queer, že se je od začetkov gibanja pogosto uporabljal kot »krovni termin« za vse neheteronormativne posameznike. Namesto nadaljevanja »juhe črkovalke » g (gejevske) l (lezbične) b (biseksualne) t (transseksualne) t (transspolne) i (interseksualne) a (aseksualne) skupnosti je izraz queer omogočil krajšnico za avtorje in organizacije, ki so se ukvarjali z vključevanjem (Callis 2009, 2014). Queer se zato pogosto narobe razume le kot drugo ime za LGBT (Warner 1993 v Gamson 2002, 522). Čeprav je pogost tudi enačaj med queer osebami, geji in lezbijkami, ta izraz ne označuje le samoidentificiranih gejev in lezbijk, ampak tudi tiste, katerih nagnjenja, prakse ali simpatiziranje kljubujejo dominantnim strukturam (Ault 1996, 322). Izraz queer omogoča širše pojmovanje in asimilacijo v širšo domeno. Biseksualna identifikacija s queer identiteto da posamezniku občutek pripadnosti širši skupnosti, spodbuja pa ohranitev nevidnosti biseksualnosti. Taka identiteta omogoča hkrati solidarnost z lezbijkami in geji ter povezanost z domnevno močjo konfrontacije. Geji in lezbijke so *mainstream* člani LGBT skupnosti, skozi desetletja boja za politične in družbene pravice so pridobili določeno mero politične moči in družbene vidnosti. Queer (dis)identiteta, če lahko tako govorimo, služi radikalnim družbeno-političnim manevrom. Identificiranje s queer identiteto predvsem v gej/lezbični skupnosti deluje kot » queer mehanizem skrivanja«. Gre za uporabo queer identitete za pridobitev pravic. Termin ponuja tako občutek seksualne množičnosti kot izognitev razlikam v konstrukciji binarnega sveta. Po drugi strani pa ta mehanizem rekonstruira binarni sistem homo-hetero, le nova razmejitev je queer/ nequeer (Ault 1996, 323).

Kljub poskusu biseksualnosti, da se izvije iz binarnih sistemov, jih ta pogosto le krepi. Vzpostavijo se novi dualistični sistemi. »Na izpodbijanem prostoru biseksualnega telesa ultimativni konflikt ni med kategorijami ampak nad njimi in gibanje k definiranju in zaščiti biseksualnega subjekta je videti, ironično, kot gibanje, ki je zelo verjetno povezano s spodkopavanjem radikalnega, transformativnega potenciala in njegovo določenostjo« (prav tam). V prihodnosti bodo morali teoretiki analizirati, ali lahko ta pojav vpliva na subverzijo

dominantne paradigme tako, da rekonfigurira njene meje. »Trenutno je precej napetosti med radikalno odprtostjo, ki jo implicira konstrukcija široko nedefiniranega biseksualnega prostora v naši seksualni kulturi, in spodbudo h konstrukciji dobro omejene, strogo definirane biseksualne subjektivnosti, ki bi lahko bila preprosto in lično dodana obstoječemu sistemu kot hibrid med znanimi opozicijskimi kategorijami in bi se ga z lahkoto identificiralo« (prav tam).

Queer politike »s tem ko nasprotujejo družbeni kategorizaciji normalnega vedenja in celo sami ideji normalnega vedenja, nasprotujejo družbi sami« (Warner 1993 v Gamson 2002, 521). Vendar queer gibanje že samo s konstrukcijo queer identitete in delitvijo med queer/ ne-queer (npr. *we are queer, get used to us*) postavljajo meje. Steven Seidman (1993, 133 v Gamson 2002, 522) izpostavlja, da imata, ironično, obe gibanji isti zaključek; zanikanje razlik. Zanikanje razlik skozi kreacijo »nediferencirane opozicijske mase« ali pa zanikanje razlik skozi kompulzivni imperativ, ki nosi zahtevo po nediferenciranju.

Osebe, ki izstopajo iz družbenega normativa, niso le nosilci nekonformnih bioloških in psiholoških potreb, svojo seksualnost konstruirajo kot odgovor na kulturne definicije okolja. »S tem, ko prepovemo seksualnosti, jih ne eliminiramo, damo jim le distinktivno obliko« (Plummer 2002, 59). Okolje proizvaja identitete in skozi stigmatizacijo vpliva na vse vidike posameznikovega življenja. Ključni problem je občutek krivde in posledično želja po legitimaciji (prav tam).

6 Biseksualnost v obdobju postmoderne

Več avtorjev je postavilo biseksualni diskurz v postmodernistične teorije saj je biseksualnost naravna intersekcija med postmodernističnimi imperativi kot so nedoločnost, pluralizem in zameglitev identitet (Gammon in Isgro 2006, 169 v Callis, 219). Hall (1996 v Callis 2009, 219) je prevpraševal biseksualnost kot utelešenje postmodernizma, Storr (2003, 159 v Callis 2009, 219) verjame, da obstoj samozavedajoče biseksualne identitete in prepoznavne oblike biseksualne skupnosti, organizacij ter politike imajo zelo jasne korenine v zgodnji postmoderni. Postmoderna predstavlja premik iz biološkega determinizma v družbeno opredeljeno kategoriziranje spolnosti in konstrukcijo identitet, ki temeljijo na družbenih predpostavkah. »Ko anatomija preneha biti usoda, seksualna identiteta postaja vse bolj vprašanje življenjskega stila. Spolne razlike bodo obstajale vsaj še v bližnji prihodnosti zaradi povezave z mehanikami reprodukcije vrst, vendar ne ostaja več dober razlog za konformiranje jasni razmejitvi v obnašanju in odnosu do družbe« (Giddens 2002, 87). Pojav novih tipov

spolnih identitet in distanciranje od biološkega imperativa prinaša premik iz koncepta spolnega obnašanja na koncept sebstva in identitete; »namesto opozicije med naravnim in nenaravnim obnašanjem je seksualna izkušnja razmejena na normalno in nenormalno« (Epstein 2002, 196). Ta premik postavi seksualnost v center konstrukcije subjektivnosti (prav tam).

Spolnost v sodobnosti ni več predvidljiva in opredeljiva. »Danes smo odkrili in odprli spolnost, tako da je dostopnejša za razvoj različnih življenjskih slogov« (Giddens 2000, 22). V racionalni družbi visoke individualizacije je tudi sama spolnost podvržena modernim procesom diferenciacije, pluralizacije identitet in eksperimentiranja. »Področje seksualnosti dandanes preganjata dva aspekta: nepopravljiva raznolikost seksualnosti, dejstvo drugačnosti, s katerim se srečujemo v vseh naših odnosih in potreba po izbiri« (Weeks 1995, 59). Biseksualnost se tako zaradi svoje fluidnosti, nedoločenosti in »neodločnosti« umešča v postmoderen proces problematiziranja izbire. Biseksualni posameznik se giblje nekje na meji med heteronormativo in homonormativo, prav potreba po izbiri pa kaže na nujnost opredelitve na monoseksističen in binaren način. Tako biseksualnost ostane nevidna, biseksualni posamezniki pa ne najdejo pravega prostora za opredelitev lastnih želja in izkustva. Vse večji pomen imajo tudi odnosi, ki se vzpostavljajo v razmerju do svobodne izbire. Odnosna paradigma (Weeks, Donovan, Heapy 1999a v Švab in Kuhar 2005, 45) in individualizacija se dopolnjujeta in pogojujeta. Spremembe intimnosti so tesno povezane z individualizacijo in rušenjem tradicionalnih norm, ki so »v preteklosti bile mogoče restriktivne in avtoritarne /.../ vendar je sodobni navidezni mrk njihove hegemonije pustil vakuum« (Weeks 2003, 93). Tradicionalne družbene vrednote izgubljajo vpliv, odgovornost za oblikovanje lastne biografije pa se prenaša na posameznika. Giddens pri tem govori o »refleksivnem projektu sebstva«. Identiteta posameznika ni več dana in fiksna, gre skozi proces spreminjanja, postane fluidna, kdo smo in kaj delamo, se odločamo sami, še vedno pa se te spremembe odvijajo v okviru določenega družbenega konteksta (Švab in Kuhar 2005, 43-44). V primeru biseksualnosti je le-ta še vedno definirana skozi binarni spolni sistem kot »privlačnost do obeh spolov«.

Spremembe se odražajo tudi v intimnosti in partnerskih odnosih; demokratizacija, enakost med partnerji in svobodna izbira bledijo meje heteroseksualne/homoseksualne paradigme, saj vsi stremimo k zadovoljujočemu razmerju. »Na eni strani je na voljo dovolj dokazov o eksperimentiranju v življenju oziroma o obstoju kreativnih poskusov številnih ne-

heteroseksualno usmerjenih žensk in moških, da bi ustvarili vzorce razmerij, ki temeljijo na idealih enakosti« (Švab in Kuhar 2005, 90). Giddens v teoriji preobrazbe intimnosti uporablja pojme »čisto razmerje«, »sotočna ljubezen« in »plastična seksualnost«. Čisto razmerje je sicer idealtipski model, ki ga je v realnosti težko vzpostaviti. Bistvo čistega razmerja pa je v egalitarnosti partnerjev, ki vzdržujejo razmerje, dokler je za oba zadovoljujoče. Tako razmerje je osvobojeno tradicionalnih prisil. »Čista razmerja naj bi bila odvezana družbenih determinant, veljala pa naj bi za vse vrste intimnih partnerskih razmerij, še posebej istospolne partnerske zveze. Te namreč niso vnaprej opredeljene s spolno delitvijo vlog in dela, kot velja za heteroseksualne partnerske zveze« (Švab in Kuhar 2005, 88). V kolikor biseksualnost presega binarne družbene pritiske, lahko biseksualna partnerska razmerja označimo kot čista razmerja, saj presegajo tudi monoseksistično normo in celo trdno ukoreninjene družbene kategorije spola. »Geji in lezbijke, kaže naša raziskava, hkrati oblikujejo intima razmerja, ki temeljijo na enakosti, zavezanosti, konstantnem delu na odnosih in podobno« (prav tam). Žal je malo raziskav o biseksualnem partnerskem življenju, zato želim to trditev preveriti z intervjuji, saj se večina raziskav v Sloveniji omejuje na lezbijke in geje. »To lahko vidimo prav pri vsakdanjem življenju lezbijk in gejev, ki sicer v kontekstu preobrazbe intimnosti oblikujejo nove ne-heteroseksualne načine življenja in s tem podirajo tradicionalne vzorce intimnega, partnerskega in družinskega življenja, vendar je ta »svoboda« izbire in možnosti neizogibno pogojena s širšim družbenim kontekstom« (Švab in Kuhar 2005, 50). Širši družbeni kontekst je neizogibna paradigma vseh razmerij, spremembe na področju seksualnosti kot področju moči se najbolj kažejo v intimnih razmerjih, nujno je potrebno refleksija le-teh, raziskovanje in prevpraševanje sodobnih praks tudi med nebinarnimi osebami. »Istospolna partnerstva niso več monolitna družbena kategorija, kar je povezano z dejstvom, da sodobne identitete niso več vnaprej dane, ampak se oblikujejo v kompleksnih družbenih razmerah. Ta pluralnost identitet pa ima skupni imenovalac preko (isto)spolne usmerjenosti: institucionalno sovražnost do homoseksualnosti« (Stacey 1996, 107-108 v Švab in Kuhar 2005, 87). Poleg skupnega imenovalca ima vsaka praksa, identiteta ali usmeritev svojo specifiko, ki ločuje posameznikovo izkustvo od ostalih. Kot opozarjata Švab in Kuhar (2005) teorija preobrazbe intimnosti ponuja nekatere uporabne razlage, problematično je neupoštevanje družbenih vplivov na partnerska razmerja. Raziskave kažejo, da so istospolna partnerstva bolj egalitarna in refleksivna (Švab in Kuhar 2005, 90), vprašanje pa je, ali jih lahko interpretiramo kot Giddensova »čista razmerja«. Pomembno je vključiti družbeni kontekst, v katerem se dogajajo spremembe in dejavnike, ki vplivajo na te spremembe.

Spremembe se dogajajo tudi v heteronormativni sferi. Torej spremembe v intimnosti nimajo nujno konkretne povezave z čistim razmerjem. Teorija preobrazbe intimnosti je protislovna v tem, da ne upošteva konteksta širšega družbenega okolja v primeru neheteroseksualnih partnerskih zvez, po drugi strani pa koncept čistega razmerja utemeljuje skozi primer prenosa demokratičnih načel v zasebnost in poskuša z njimi ponazoriti izvajanje načel demokratične družbe (Švab in Kuhar 2005, 91).

7 Kvalitativni empirični del

7.1 Opredelitev problema

Veliko avtorjev je diskurz biseksualnosti raziskalo skozi postmodernistične teorije saj je biseksualna identitet. Biseksualnost se le redko pojavi v družbenih diskurzih okoli seksualnosti in spola v Sloveniji, zaradi rušenja tradicionalnih binarnih pogledov na seksualnost predstavlja izziv za vse sodobne raziskave na tem področju. Pomanjkanje diskurza je glavna značilnost biseksualne identitete, kar lahko predstavlja izhodno točko subverzije spolov in seksualnosti, ki je še danes globoko ukoreninjena v medicinski kategorizaciji prejšnjega stoletja. Biseksualnost nedvomno odpira kompleksna vprašanja o spremembah na področju seksualnosti. Giddensova teorija o preobrazbi intimnosti kaže na bolj odprto, fluidno izkušnjo, ki se izvija iz tradicionalnih norm. Statistike kažejo, da vse več posameznikov »eksperimentira« z obema spoloma, kar uvršča biseksualnost med pomembna dejstva pri analizi postmoderne seksualne »revolucije«.

Svobodna seksualnost skozi queer perspektivo nima kategorije. Manjšinske seksualne politike, ki zagovarjajo izoblikovanje trdne skupnosti in s tem povezan boj za enakost, problematizirajo izoblikovanje ločene biseksualne identitete. Queer gibanje se sicer zaradi rušenja mej spola in seksualnosti približuje biseksualnim idealom, vendar je pomembno raziskati, kako ta dekonstrukcija vpliva na skupnost ali identiteto, ki je za razliko od gejevske in lezbične skupnosti šele v izgradnji. V Sloveniji biseksualna skupnost praktično ne obstaja. LGBT skupnost, ki bi biseksualcem morala nuditi oporo, jih pogosto še bolj stigmatizira in diskriminira. Zato se mi zdi nujna raziskava položaja biseksualnih oseb v Sloveniji. Statistike kažejo, da so znotraj LGBT skupnosti biseksualne osebe najbolj rizična skupina, podvržena težavam v duševnem zdravju, zlorabi alkohola, spolnemu in partnerskemu nasilju. Zanimalo me je, kako družbeni položaj biseksualnosti vpliva na kvaliteto življenja posameznika, kako biseksualne osebe doživljajo lastne občutke in želje. V svojem delu sem želela raziskati

sociološke razsežnosti v procesu oblikovanja biseksualne spolne identitete, se pravi, kako družbena organizacija spola in spolne razlike vpliva na omenjene procese. Spraševala sem se, ali biseksualne osebe podpirajo ali podirajo meje socialne strukture v postmoderni, o umeščenosti biseksualnosti v širše družbene in kulturne kontekste ter organiziranosti biseksualne identitete.

7.2 Cilji raziskave

Z raziskavo želim osvetliti področje, ki je v slovenskem prostoru prezrto. Analizirala sem vsakdanje težave, s katerimi se srečujejo biseksualne osebe v Sloveniji, a tudi impakt, ki ga doživi biseksualna identiteta na individualni in družbeni ravni. Cilji raziskave so:

- analizirati družbeni položaj biseksualnih oseb v Sloveniji,
- analizirati odnos biseksualnih oseb do binarnosti spola,
- analizirati pojav biseksualnosti skozi Giddensovo teorijo o preobrazbi intimnosti.

Odpiram kompleksna vprašanja, na katera ne bom mogla celovito odgovoriti, poskušala pa bom najti čim več analitičnih elementov za iskane odgovore.

7.3 Raziskovalna vprašanja

Svoj raziskovalni interes sem strnila v 3 raziskovalna vprašanja.

RV1: Ali je biseksualna spolna identiteta podvržena pritiskom tradicionalnih družbenih predstav o binarnosti spola in spolne razlike in ali ruši meje te binarnosti?

RV2: Ali so biseksualne osebe diskriminirane tako znotraj same LGBT skupnosti kot dominantne heteroseksualne družbe?

RV3: Ali lahko v biseksualnih partnerskih razmerjih in spolnih praksah najdemo elemente tega, čemur Giddens (2000) idealtipsko pravi »čisto razmerje«?

7.4 Metodologija

Biseksualne osebe so v vsakdanjem življenju pogosto nevidne za večinsko družbo. Zaradi monoseksističnega imperativa in strahu pred stigmatom se biseksualni posamezniki težko identificirajo kot taki. So marginalizirana skupina, ki potrebuje pravico do izražanja preko tehnik raziskovanja, ki lahko najboljše zajamejo vse subtilne vidike in značilnosti te skupine. Moja metoda je bila torej kvalitativna. »Kvalitativno raziskovanje je s poudarjanjem

bližnjega, poglobljenega empiričnega preučevanja zelo primerno za težko nalogo predstavljanja skupin, ki se izmikajo razumevanju drugih pristopov« (Ragin 2007, 99). Z uporabo pretežno kvalitativne metode želim s poglobljenimi intervjuji vključiti tudi osebni vidik raziskovane populacije, saj preko kvalitativne analize »poskušamo dojeti ne le manifestno izražene vsebine, ampak tudi latentna čustva in nagnjenja, predvsem pa človekov lastni pogled na položaj« (Mesec 1998, 28).

Raziskovanje spolnosti, spolne identitete in spolnih praks je metodološko zahtevno področje (Bernik in Klavs 2011). Veliko klasičnih instrumentov sociološkega raziskovanja za tako raziskovanje ni primernih ali terjajo zelo veliko raziskovalčevo občutljivost in prilagajanje ter veliko raziskovalnih izkušenj. Predvsem pa sta pomembni zagotavljanje anonimnosti oseb, ki dajejo informacije o svojem intimnem življenju in zelo visoka stopnja zaupanja med subjekti v procesu pridobivanja informacij. Raziskava je torej eksplorativna; z njo sem želela pridobiti podatke in informacije o temi, ki je v slovenskem družboslovnem prostoru le redkokdaj obravnavana.

7.4.1 Vzorec

Preučevati sem želela skupino, ki nima točno definirane spolne identitete, zato je bilo težko opredeliti kriterij izbire populacije. Veliko oseb znotraj in zunaj LGBT populacije ima biseksualne izkušnje, želje, ideal in ostale spremenljivke, ki oklepajo spolno orientacijo vendar sem se zaradi kompleksnosti pojava odločila vzorec omejiti na osebe, ki se definirajo biseksualne. V nalogi obravnavam biseksualnost kot ločeno spolno orientacijo, zato sem omejila vzorec na tiste osebe, ki biseksualnost doživljajo kot tako. Izbrala sem metodo snežne kepe in začela s posamezniki iz kroga osebnih znanstev, saj je vsebina intervjujev zelo osebna in je nujna določena stopnja zaupanja med intervjujem. Obrnila sem se tudi na društvo Kvartir.

Čeprav je namen naloge prav raziskava meja med spoli, sem za se izbiro vzorca odločila izvesti intervjuje s tremi osebami, ki se definirajo ženskega spola in tremi osebami, ki se definirajo moškega spola. Spol predstavlja še vedno temelj družbene delitve in proizvaja dihotomizirano družbeno izkustvo, za katerega menim, da ga je potrebno pri raziskovanju upoštevati in tudi problematizirati. Vzorec je namenski in ni slučajen. Intervjuvane osebe so

stare med 24 in 36 let. Dve osebi živita v Kopru, ostale pa v Ljubljani. Vse intervjuvane osebe so bile seznanjene z namenom intervjuja in anonimnostjo.

Tabela 7.1: Demografski povzetek

Ime	Spol	Starost	Izobrazba in poklic	Kraj	Spolna orientacija
Kai	Nebinarni	27	Študent_ka družboslovja	Ljubljana	Biseksualna, demiseksualna
Patrik	Moški	36	Srednja poklicna šola, prodajalec	Koper	Biseksualna
Sestrična	Ženski	28	Gimnazijski maturant, glasbenica	Koper	Biseksualna
Matej	Moški	31	Univerzitetno diplomiran, družboslovje	Ljubljana	Biseksualna
Jana	Družbeni, trenutno ženska	24	Študentka družboslovja	Ljubljana	Biseksualna, queer
Igor	Moškega	30	Diplomant družboslovne smeri	Ljubljana	Biseksualna

7.4.2 Raziskovalni instrument

Raziskovalni instrument je delno strukturiran intervju (Mesec, 1998). Nabor vprašanj, ki sem jih vnaprej pripravila, je služil zgolj kot orientacija pri spraševanju, predvsem z namenom, da spregovorimo o vseh temah, ki so me v raziskavi zanimala. Ker je intervju delno strukturiran, je bilo dovolj prostora za odpiranje različnih tem povezanih z biseksualno identiteto. Vprašanja so se nanašala na raziskovalna vprašanja in teoretična izhodišča. Raziskavo sem želela izpeljati čim bolj celovito, pridobiti čim več podatkov o izkustvu biseksualnih oseb. Področja interesa sem razdelila v sledeče sklope: demografski podatki, pogledi na biseksualnost, sprejem biseksualne spolne orientacije, razumevanje binarnosti, formacija biseksualne orientacije, vidnost in informiranost o biseksualnosti, vpliv biseksualnosti na intimne in medosebne odnose, diskriminacija znotraj in zunaj LGBT skupnosti, predsodki in stereotipi povezani z biseksualnostjo, družbeno-politična angažiranost biseksualnih oseb,

umestitev biseksualnosti v politični boj za pravice LGBT oseb. V ta namen sem pripravila 30 vprašanj. Izpeljala sem pilotni intervju, preverila vprašanja in jih korigirala. Intervjuje sem opravljala med 4. julijem in 17. avgustom 2015 v javnih in zasebnih prostorih v Ljubljani in Kopru.

7.4.3 Obdelava podatkov

Intervjuje sem posnela z diktafonom in jih naknadno transkribirala, kar je pogoj za natančno analiziranje podatkov. Transkribirane intervjuje sem večkrat prebrala, določila kode prvega reda s podčrtovanjem in strnila v osem vsebinskih sklopov:

- Spolna identiteta
- Biseksualna identifikacija
- Informiranost o biseksualnosti
- Razkritje
- Intimni odnosi
- Biseksualna skupnost
- Diskriminacija in predsodki o biseksualnosti
- Aktivizem

Rezultate sem kasneje vključila v diskusijo skozi teoretične iztočnice. Ena intervjuvana oseba je poudarila, da se ne strinja z binarno spolno delitvijo, zato sem v njenih intervjujih uporabila podčrtaj (), ki namesto poševnice (/) odpira vse druge spolne opcije, ki niso vezane na biološki determinizem.

7.5 Rezultati

7.5.1 Spolna identiteta

Vseprisotna binarnost se kaže že v primarni delitvi na ženski in moški spol. Spol je postavljen v središče razmerij moči in kategorizacije, je pomemben dejavnik diskriminacije in ohranjanja binarnega sistema. Spraševala sem se, ali biseksualne osebe rušijo meje spola in spolne delitve. Pri dojetju lastne spolne identitete se ena intervjuvana oseba definira nebinarnega spola, druga pa ne priznava biološkega spola, trenutno pa se definira ženskega družbenega spola. Ostali se vidijo v spolni identiteti, ki jim je bila določena ob rojstvu.

»To (nebinarni spol) je moja spolna identiteta, to je taka zelo fluidna stvar /.../ nekakšna nevtralna spolna identiteta, ne glede na spolni izraz ali karkoli« (Kai 2015).

Intervjuvane osebe biološki in družbeni spol dojemajo ločeno in le-tega problematizirajo.

»Biološkega spola ne priznavam, družbeni pa večino časa ženska verjetno, trenutno ženska bi rekla« (Jana 2015).

Tudi osebe, ki delujejo v skladu z biološkim spolom se strinjajo, da je spol družbeno konstruiran.

»Zato, ker tako čutim in tako sem bila vzgojena. Preko dojetanja drugih se dojemamš /.../ mi dajemo pomen spolu« (Sestrična 2015).

Spol kot družbeni konstrukt intervjuvanim osebam ne pomeni nekaj fiksnega in nespremenljivega. Prav tako ne pomeni kriterij privlačnosti. Kljub temu uporabljajo tradicionalne spolne definicije za artikulacijo sebe in drugih, saj na podlagi spola poteka celotna družbena konstrukcija, spol poenostavi neskončno število osebnih spremenljivk v dve kategoriji, ki se definirajo po biološki danosti. Biseksualnost v tem primeru uporablja biološki determinizem, vendar v praksi za biseksualne osebe spol ni izključujoč, je fleksibilen in relativen pojav.

»Vidim se kot moški, na trenutke mogoče tudi ženska, ne vem /.../ zaradi tega sem se ful krat slabo počutil češ, da se moški ne smejo tako obnašati« (Patrik 2015).

Kaže, da biseksualnost na nekakšen način rahlja meje spolov kot fiksne, nespremenljive kategorije.

»Jaz vidim osebo, ne spol, druge lastnosti so mi dosti bolj pomembno merilo« (Matej 2015).

Intervjuvane osebe kažejo veliko mero kritičnosti do tradicionalnih spolnih vlog.

» /.../ nerada ločujem po spolu; kategorizacija, ta družbeni konstrukt, se mi zdi ena največjih fars in kriminalov v zgodovini. Gledam vedno na človeka kot posameznika, ne glede na to katerega spola je« (Sestrična 2015).

7.5.2 Definicije biseksualnosti

Vse intervjuvane osebe so lastno spolno orientacijo in s tem tudi identiteto definirale kot biseksualno, saj je bila slednja tudi kriterij izbire populacije. Poleg biseksualne ena intervjuvana oseba označuje svojo spolno orientacijo tudi kot demiseksualno.

»Definiram se biseksualno, bolj natančno tudi demiseksualno /.../ demiseksualnost pa pomeni predvsem to, da mi ni do nekih one night standov « (Kai 2015).

Ena oseba pa se definira tudi queer, vendar z zadržkom.

» /.../ do queer sem zadnje čase vedno bolj zadržana, saj se dosti krat sprašujem, kaj to sploh pomeni. Zdi se mi, da to dostikrat postane neko tekmovanje v tem, kdo je bolj radikalen, kdo več norm prevprašuje. Ne vem, sprašujem se, koliko je to neka identiteta, ki je funkcionalna. Čeprav spet, glede nekih svojih prepričanjih in življenjskega sloga se počutim bližje queer kot mainstream osebam na sceni« (Jana 2015).

Obe osebi sta aktivni na LGBT področju in sta seznanjeni s problematiko kategorij ter načeli queer teorije. Tudi pri definiciji biseksualnosti sta poudarili, da gre za privlačnost do dveh ali več spolov. Od ostalih intervjuvanih oseb, ki se ne gibljejo v tem krogu, sta dve osebi razumeli biseksualnost kot »privlačnost do obeh spolov«.

»Biseksualnost pomeni, da so ti vseč tako punce kot tipi« (Igor 2015).

Osebe, ki se ne ukvarjajo s teorijo, ne problematizirajo definicije biseksualnosti. Kljub temu pa vidijo spol zelo fluidno, ne izključujejo privlačnosti do nebinarnih oseb in priznavajo spol kot družbeni konstrukt. To kaže na dejstvo, da definicija biseksualnosti ni monolitna. Definicij biseksualnosti je več, kar kaže na odprtost biseksualne spolne orientacije.

»/.../ sto različnih biseksualcev se definira lahko na sto različnih načinov« (Sestrična 2015).

Osnovna paradigma biseksualnosti kot privlačnost do obeh spolov intervjuvanim osebam pomeni tudi nekaj več, kar ne krepi binarne delitve med spoli.

»/.../ zato pač biseksualnost meni pomeni privlačnost do dveh ali več spolov, ne nujno v istem času na enak način« (Kai 2015).

Osebe so prevzele biseksualno identifikacijo kot »najbližjo« opcijo. Strinjajo se, da je kategoriziranje seksualnosti problematično, vendar uporabljajo izraz biseksualnost zaradi svoje družbeno politične funkcije.

»Če me kdo vpraša, mi je to najlažji način za razložiti, kaj sem. Idealno bi bilo, da se ne bi rabli definirati. Bi nas mogli že od otroštva učiti. Sedaj je tako in mi je definicija biseksualca najbližja« (Patrik 2015).

»/.../ ampak rečem biseksualno, ker se mi zdi pač to dovolj. In ker je treba nekako narediti biseksualnost vidno, reclaim-at to identiteto« (Kai 2015).

Biseksualna spolna identiteta se kaže kot artikulacija lastnih spolnih želj in izkušenj, predvsem pa jo vse intervjuvane osebe doživljajo legitimno in družbeno pomembno.

»Zdaj sem zadovoljna s to identiteto, da lahko enostavno drugim razložim, kako doživljam privlačnost, da vem, da so moja razmerja legitimna. Tudi nekakšna bližnjica do skupnosti, literature /.../ zdi se mi pa tudi pomembno eksplicitno identificirat kot bi, da se tudi o tem govori« (Jana).

Spolna orientacija se kaže zelo fluidno, saj so se vse intervjuvane osebe v različnih obdobjih drugače definirale. Dojemanje spolne orientacije se skozi čas in izkušnje spreminja. Vse intervjuvane osebe so se prvotno dojemale kot heteronormativne. Povprečna starost identifikacije z biseksualno spolno orientacijo je med 20. in 26. letom.

»Prej sem se doživljala heteroseksualno, okoli dvajsetega leta sem začela razmišljati, s tem sem se poistovetila pri petindvajsetih, s svojo prvo resno zvezo z žensko. Nikoli pa se nisem videla homo. Glede prihodnosti pa ne vem, bom videla glede na življenjske izkušnje« (Sestrična 2015).

Biseksualnost se tako potrjuje kot kompleksen pojav, ki se izmika linearnim in fiksnim definicijam, prav ta lastnost lahko pomeni prosti interpretativni teren, ki omogoča celostno identitetno vključitev.

7.5.3 Informiranost o biseksualnosti

Nevidnost, ki oklepa biseksualnost, posega v vse sfere posameznikovega izkustva. Podajanje pravih informacij je nedvomno pomemben faktor sprejetja biseksualnih oseb, ne nazadnje tudi lastne biseksualne identitete. Vse intervjuvane osebe so se strinjale, da je informiranost o biseksualnosti zelo slaba.

»Informiranost je zelo na nizkem nivoju. Čeprav je tega največ, se o tem nič ne govori« (Patrik 2015).

»Pri nas težko dobiš informacije, ljudi, ki bi se s tem ukvarjali. Večina informacij, ki so nediskriminirane v zvezi z biseksualnostjo, sem dobila preko spleta, v tuji literaturi, v angleščini« (Jana 2015).

To nevidnost v Sloveniji krepijo tudi LGBT organizacije in stroka, ki se z biseksualno problematiko zelo malo ukvarja.

»Informiranost je grozna /.../ že samo to dejstvo, da na sceni in v največjih LGBT organizacijah se pri nas B sploh ne dela, ni nobene raziskave, nobene brošure, nobene osebe, ki bi se s tem ukvarjala. V glavnem katastrofa z eno besedo« (Kai 2015).

Neinformiranost krepi nevidnost biseksualnih oseb. Po drugi strani pa ohranja negativen odnos do biseksualnosti, predsodke in stereotipe.

»Boljša informiranost bi sigurno pozitivno vplivala na vse te predsodke, ki krožijo. Če ne greš prav iskat na net, ne najdeš nič. Osebe, ki jih to ne zanima, dejansko nimajo pojma o tem, razen tega kar slišijo naokoli « (Igor 2015).

Vse intervjuvane osebe se strinjajo, da je informiranost o biseksualnosti pomembna, vendar se premalo naredi na tem področju. Informiranost se zdi torej ključnega pomena pri legitimaciji biseksualne identitete.

»Ne vem, ali je hote ali nehote, gre za izbris, aktivni izbris biseksualnosti iz povsod /.../ jaz mislim, da ljudje to jemljejo kot nekaj zelo preprostega, to pač pomeni vse, moški in ženske, nekaj napol, ni pa neka legitimna identiteta« (Kai 2015).

Zaznati je nekoliko sprememb na tem področju, vendar zdaleč ne dovolj. Predvsem se tukaj problematizira vlogo institucij in medijev, ki ne posvečajo dovolj pozornosti biseksualni problematiki.

»Informiranost se mi zdi zelo generacijsko različna, mlajše generacije se mi zdijo boljše informirane, pa tudi glede družbe, kjer se ljudje gibljejo...veliko vlogo pri informiranosti pa imajo tudi mediji in seveda organizacije, ki se s temi temami ubadajo« (Sestrična 2015).

Intervjuvane osebe kot razlog za izbris poudarjajo predvsem problematiko monoseksizma, ki s svojim fiksnim imperativom odvrča vse fluidne in nebinarne spolne identitete ali orientacije.

»Kot prvo: najbolj očiten razlog je monoseksizem, na katerem deluje ta sistem /.../ nemonoseksualne identitete na splošno lahko pomenijo za ta sistem neko nevarnost, nekaj kar ga destabilizira, nekaj fluidnega« (Kai 2015).

Intervjuvane osebe so poudarile pomen informiranosti tudi pri konceptualizaciji lastne spolne orientacije.

»Nisem se mogel dat v nobeno izmed skupin. Nisem vedel, kaj sem, mislil sem, da je nekaj narobe z mano. Ko sem odkril, da obstaja biseksualnost, sem se tam najdu in nisem imel več tega filinga. Primanjkovalo mi je neko znanje. Lahko bi rekel, neka informiranost, ta je bila ključnega pomena. Ko sem prišel do določenih informacij, ki so me zanimale, mi je bilo veliko lažje razumeti samega sebe, dojeti, kdo sem« (Patrik 2015).

Informiranost je neinstitucionalna, intervjuvane osebe so informacije o biseksualnosti dobile predvsem preko spleta ali od prijateljev. Nobena od intervjuvanih oseb ni dobila informacij o biseksualnosti preko državnih institucij, medijev ali LGBT organizacij.

»Teško je priti do informacij, predvsem pravih informacij, stroka je na tem področju tudi razdeljena, LGBT skupnost je razdeljena, država in mediji pa pri tem ne naredijo prav nič drugega, kot da reproducirajo obstoječe delitve in stereotipe. Ni mi do neke emancipacije biseksualnosti, bolj se mi zdi pomembno, da se ne utrjujejo razlike /.../ da bi bili v očeh države in javnosti vsi enaki« (Matej 2015).

Intervjuvane osebe preko informiranosti ne vidijo le legitimacije biseksualne spolne identitete, ta informiranost bi morala delovati predvsem na rušenju kategorij in razlik.

7.5.4 Razkritje

Razkritje predstavlja pomemben korak pri sprejetju lastne spolne orientacije. Ima tudi pomembno družbeno komponento, navsezadnje pa je tudi sredstvo ozaveščanja.

»Je lažje, če si outiran. Ne da sem mi bit cel čas pozoren na to, kaj bom reku. Prideš, do nekega zaključka, da si zaslužiš spoštovanje za to kar si, je vseeno, kakšen si. Če te ljudje ne sprejmejo takega kot si, takih oseb nočeš imet v lajfu. Je dober filter za ljudi « (Igor 2015).

Vse intervjuvane osebe so se razkrile kot biseksualne. Najprej so svojo spolno orientacijo razkrile prijateljem, kasneje pa še ožji družini. Pogosto je razkritje staršem sovpadalo z resno monogamno zvezo.

»Povedala sem staršem, ko sem imela to prvo resno zvezo s punco. Nisem jim želela skrivati nekaj zame tako pomembnega« (Sestrična 2015).

Razkritje je za intervjuvane osebe pomemben faktor družbenih odnosov, želijo si iskrenih odnosov brez prekrivanja.

»Outirala sem se pred 4 leti, ker sem se začela identificirati kot biseksualka in mi je bilo pomembno deliti to s folkom, tudi sama sem bila že vključena v sceno /.../ ne morem imeti res iskrenega odnosa z nekom, če nisem outirana. Pomembno mi je, da mi ne rabi ves čas paziti na kaj bi rekla« (Jana 2015).

Reakcije staršev po mnenju intervjuvanih oseb niso bile sovražne, sicer pa pogosto niso sprejeli biseksualnosti kot resne spolne orientacije.

»Je pa res, da oče, družina ne jemljejo kot nekaj resnega in legitimnega /.../ mislijo, da je le faza, da bo minilo« (Kai 2015).

Biseksualnost so videli bolj kot fazo ali nekaj ne-legitimnega.

»Mama je sprejela to, čeprav ni ozaveščena o tej tematiki /.../ rekla ja, da itak smo vsi bi, kar po mnenju ni kul, ker deligitimira vse, ki smo bi« (Jana 2015).

Po razkritju so intervjuvane osebe s starši le redkokdaj še spregovorile o tem, kar potrjuje (bi)seksualnost kot tabu temo.

»/.../ neki časa smo ignorirale stvar, zdaj pa zanalašč malo sprovciram /.../ mama noče, da se zve okoli, ker to se ljudi ne tiče« (Jana 2105).

Intervjuvane osebe so svojo biseksualnost primarno skrivale zaradi strahu pred reakcijami okolja.

»Bal_a sem se razočaranja, odnosov, to da si finančno odvisen od staršev. Sem vedel_a, da me ne bodo vrgli ven čez balkon, samo so se pa odnosi poostrili ali poslabšali. Tudi če se ne govori o tem, je tak tabu, čeprav vejo, kaj delam, je ta stvar potisnjena v ozadje in se ne razglša okrog« (Kai 2015).

Dve intervjuvani osebi sta kot razlog skrivanja navedli zaščito zasebnosti, ki je legitimna pravica vsakega posameznika. Tudi druge intervjuvane osebe na slednjo gledajo zelo liberalno, saj zagovarjajo pravico do odločanja o zasebnosti vsakega posameznika. Kljub temu menijo, da je zasebno tudi politično in razkritje doživljajo kot izredno pomembno pri vidnosti ter priznanju biseksualne identitete.

»Ma glej, še vedno skrivam in ne povem vsakemu, samo bližnjim, ki vem, da bi to sprejeli. Ne povem vsakemu, ki vem, da je to del moje intime, mojega jaza. Se pa tega ne sramujem, da ne bo pomote« (Patrik 2015).

»Strejti imajo vsak dan parado, se ne rabijo outirat, razlagat, kdo ga privlači in kaj počne v svojem intimnem življenju /.../ zato nerad razlagam to okoli preveč« (Matej 2015).

Heteroseksualna samoumevnost ohranja nevidnost biseksualnih oseb, ki se gibljejo na meji med heteroseksualnim normativom v heteroseksualni skupnosti ter homoseksualnim v LGBT skupnosti, kar otežuje biseksualnim osebam razkritje.

»Tudi ljudje nekako ne dojamejo tega, da je veliko težje se outirat kot bi« (Kai 2015).

»/.../ ljudje bolj spoštujejo lezbijštvo kot samoidentifikacijo. Tudi stroka npr. psihologi, glavna razlika je, da te ljudje ne jemljejo resno« (Jana 2015).

Biseksualno razkritje je bolj težavno kot homoseksualno razkritje, kar je razlog manjše vidnosti biseksualnih oseb.

»/.../ ,če si bi, se moreš outirat eksplicitno kot bi. Če si gej, pa je dovolj, da imaš partnerja istega spola« (Jana 2015).

Monoseksistični imperativ ohranja biseksualnost nevidno, tudi oseb, ki se že outirajo, družba ne prizna kot take.

»Čeprav sem se outirala kot biseksualka, je ena punca prišla do mene in rekla, da je slišala, da sem lezbijka. Z ljudmi, ki sem jim lahko povedala, so me razumeli kot biseksualno. Drugi pa pogosto, taki, ki jih to toliko ne zanima, pa me dajo v koš lezbijka ali hetero« (Sestrična 2015).

»Ko sem se outirala kot bi, so bile pogoste reakcije kot: aja zdaj si pa lezbijka« (Jana 2015).

7.5.5 Intimna razmerja

Intimna razmerja so teren sprememb, spremembe družbe se reflektirajo tudi skozi intimna razmerja v svoji najbolj osnovni obliki. Spolnost se je odprla, pluralnost možnosti pa postavlja biseksualnost kot pomembno pričo teh sprememb. Ali biseksualne osebe rušijo meje tradicionalne intimnosti, lahko analiziramo preko postmodernih konceptov preobrazbe intimnosti kot je »čisto razmerje« (Giddens 2000).

Pet intervjuvanih oseb je že imelo intimno ali romantično razmerje z osebami obeh spolov. Pri tem navajajo, da spol nima pomembne vloge pri izbiri partnerja.

»Spol mi ni pomemben, bolj mi je pomembno, kako se z osebo razumem. Imam pa obdobja, ko me malo bolj moški privlačijo, včasih pa več ženske /.../ sam to ne vpliva toliko, da bi en spol kategorično izključil« (Matej 2015).

»Spol mi ni glavni faktor pri osebi, lahko je faktor, samo ne pogrešam specifično spol« (Jana 2015).

Partnerski odnos za intervjuvane osebe pomeni varnost, podporo in sprejetost. V ospredje pa dajejo predvsem pomen skupnih pogledov, vrednot in političnih nazorov.

»Meni osebno to pomeni predvsem varnost, zaupanje v odnos, bližino torej intimen odnos v smislu zaupanja in bližine. Ni samo za seks, meni je pomembno, da se tudi politično, svetovnonazorsko ujemamo« (Kai 2015).

Ta razmerja vidijo egalitarno in demokratično, brez spolnih vlog, kar je še en element čistega razmerja. Problematičen je bil odnos družbe do takega razmerja, saj so razmerje kategorizirali po tradicionalni, fiksnih spolnih vlogah.

»Spol ni relevantnega pomena pri meni, sicer, če si s punco je lažje, družbeno bolj sprejemljivo, samo pri meni to ni takšnega pomena, da bi me odvrčalo od ene osebe « (Igor 2015).

»Vsi so me do sedaj spraševali, kdo je moški v razmerju. Odvisno od trenutka, gre za komunikacijo, demokratično izmenjava moči. Ni bil noben dominanten, je bilo izmenično« (Sestrična 2015).

Pogost predsodek o biseksualnih osebah je, da so resnično potešeni le, če imajo hkrati partnerje obeh spolov. Dve intervjuvani osebi sta tudi poliamorni, ostale pa so monogamne, vendar kažejo na zelo odprt in nekritični odnos tudi do poliamornih razmerij.

»To je odvisno od osebe, ni vezano na spolno usmerjenost. Lahko mi pravi partner nudi vse kar jaz rabim, nimam manko ženske ali moškega. Sicer poligamije ne obsojam, sam nisem jaz kot oseba za take stvari« (Patrik 2015).

Osebi, ki prakticirata tudi poliamorijo, tega ne povezujeta s potrebo po partnerjih moškega in ženskega spola hkrati. Predvsem pa vidita to kot osebno lastnost in izbiro.

»Poliamorijo prakticiram, ker lahko /.../ so mi vseč različni ljudje in mi nudi svobodo in drugo vrsto zaupanja« (Jana 2015).

Problematizirata pa predsodke o promiskuiteti, ki so vezane na biseksualno skupnost.

»Treba je podvomiti o monogamiji kot normi, potrebno je dati možnost /.../ nisem zelo monogamna oseba, v praksi pa sem imela kakšne dvome, da utrjujem stereotip, da so bi osebe zelo promiskuitetne. Menim pa, da ni nič slabega, če si stereotipen, tudi stereotipi imajo lahko subverzivni element« (Jana 2015).

»Trenutno bi lahko rekel, da sem v takem odnosu (poliamornem), odvisno pa je tudi od partnerja, če mu je to ok /.../ ne vidim to kot neko promiskuiteto« (Igor 2015).

Dejstvo, da intervjuvane osebe niso kritične do vseh drugačnih razmerij, kaže na odprtost do pluralnosti možnosti, značilne za postmoderna razmerja.

»Poliamorija mi je kul, sprejemljivo mi je vse s tem, ko se ne ogroža svobodo drugega« (Sestrična 2015).

7.5.6 Biseksualna skupnost

Skupnost je definitivno pomemben faktor opolnomočenja predvsem pa legitimacije identitete. LGBT skupnost naj bi vključevala tudi biseksualne osebe, vendar se vse intervjuvane osebe strinjajo, da jih prav ta skupnost izključuje in diskriminira, ločena biseksualna skupnost pa je v Sloveniji tako rekoč neobstoječa.

»Biseksualna skupnost offline v Sloveniji ne obstaja, vsaj ne formalno, poznam nekaj biseksualcev in to mi veliko pomeni /.../, da imaš osebe, ki te razumejo in doživljajo podobne stvari« (Jana 2015).

Osebe, ki so del LGBT aktivistične scene, pogrešajo ločeno biseksualno skupnost oz. skupnost oseb s podobnimi pogledi in izkustvi.

»Skupnost ne obstaja, čutim pa ful potrebo po temu. Sicer primanjkuje skupnost, ki bi bila tudi bi plus, ker mi je kul, tudi če so pan, queer al karkoli, le da nimajo negativnega odnosa do bi. Čutim potrebo, zdi se mi fino, sam je zelo težko to organizirat. Poznam sicer nekaj oseb, ki so bi in imajo podobne poglede, sam je težko« (Kai 2015).

Intervjuvane osebe, ki niso del LGBT scene, ne čutijo večje potrebe po vključitvi v tako skupnost, se pa zavedajo njenega pomena in podpirajo idejo o taki skupnosti.

»Vidim bolj potrebe, da se skupnosti kreirajo zaradi drugih stvari, ki so bolj nujne. Jaz se vsakodnevno pogovarjam in družim z tudi biseksualnimi osebami. Heteroseksualci mi tudi dajo dovolj podpore /.../ da osebno na prvo mesto ne pa spolno usmerjenost. Odvisno od posameznika, lahko da nekdo rabi tudi tako vrsto podpore, jaz konkretno nisem čutila potrebo po temu« (Sestrična 2015).

Vse intervjuvane osebe se strinjajo, da je biseksualna izkušnja ločena od heteroseksualne ali homoseksualne izkušnje. V tem kontekstu vidijo biseksualno skupnost kot nujen element vidnosti biseksualnosti, kjer bi se biseksualnost obravnavalo na podlagi specifik te identitete.

»/.../ je pomembno hkrati, da je ločeno zaradi teh specifik, ki jih ta določena populacija ima in potrebuje in so definitivno različne. Je pa pomembno, da ni separatistična v smislu, da se loči in zapre /.../ absolutno je pomembno tudi povezovanje. Pomembno je pa tudi, da se specificira in pove, glej, to je pa bi skupina, to delamo in to je za nas. Še posebej pri bi, ki je tako nevidno in izbrisano, ker če ne poveš tega posebej, je nevedno in ne obstaja.« (Kai 2015)

Separatizem se tako predstavi kot neizogiben korak pri priznanju biseksualne identitete. Kljub temu vse intervjuvane osebe stremijo tudi k inkluzivnosti, brez kategoriziranja.

»Boljše je, da se to idejo integrira v širšo skupnost, kjer so vključeni lahko tudi hetero...stična točka odprta za vse, brez izmov. Tudi dva biseksualca ne bosta enako dojemala biseksualnosti. Tudi če gre za neko enakost, lahko kar hitro postane neka ideologija, kot pravi način bit bi, to je že fašistoidno. Tudi hetero je vsak različen. Končni cilj je informirat, razbit stereotipe. Težko se je borit za eno stvar, ko ti delaš glih isto stvar narobe, v tem primeru proti hetero« (Sestrična 2015).

V tujini obstajajo ločene, formalne biseksualne skupnosti, ki dajejo vidnost tudi tej identiteti. Pomanjkanje skupnosti je definitivno eden od razlogov, zakaj se več biseksualnih oseb ne vključi v aktivizem, saj se ne počutijo del LGBT gibanja.

»Če bi obstajalo neko društvo, organizacija, ki bi se ukvarjali z biseksualnostjo, bi se mogoče vključil. Tako pa ta gej scena, ki je, mi ni blizu« (Patrik 2015).

7.5.7 Predsodki in diskriminacija biseksualnosti

Nobena od intervjuvanih oseb se ne počuti žrtev diskriminacije. Vendar sem skozi intervjuje odkrila elemente diskriminacije, predsodkov in nepriznavanja biseksualnosti kot legitimne identitete. Nevidnost in izključenost se kažeta kot najbolj pereča točka biseksualne agende.

»Do sedaj, hvala bogu, nisem doživela nobenega nasilja ali kakšne večje diskriminacije razen tega, ki govorijo, ki je tako del vsakdana. Kar je pač to je ta neka bifobija, izbris, neobstoje, da nisem legitimen in tko. Ne pa, da bi mi kdo kdaj preprečil vstop kam ali kej takega. Tudi glede skupnosti, scene, dogodkov se nisem počutila dobrodošlo na nekih lezbičnih dogodkih« (Kai 2015).

Na splošno pa se vse intervjuvane osebe strinjajo, da biseksualne osebe doživljajo diskriminacijo tako s strani heteroseksualne kot LG populacije. Vendar je v lastni izkušnji niso problematizirali ali doživljali kot diskriminacijo.

»Ko si diskriminiran, se navadiš na to, živiš s tem in ne delaš nekega big deal-a iz tega« (Igor 2015).

Intervjuvane osebe so prepoznale diferenciran odnos do ženske biseksualnosti. Ženska biseksualnost (v kolikor je le spolna praksa), naj bi bila družbeno bolj sprejemljiva, deležna večje medijske pozornosti, predvsem pa je predstavljena kot moški erotični ideal.

»Mislim, da je ženskam lažje /.../ če se dve ženski držita za roko po ulici ali se poljubljajo folk sigurno drugače reagira kot, če bi to počela dva tipa« (Patrik 2015).

Tudi ostale intervjuvane osebe se strinjajo, da je ženska biseksualnost erotizirana.

»Ko sem bila s punco, so prihajali neznanci do nas /.../ so naju vidli kot neke fetišistke, ekstravagantne. Neznanci so kar pristopili, češ da bi troje. Samo tipi to, in to me je res ful motlo« (Sestrična 2015).

Tudi v bolj radikalnem queer gibanju, ki deluje proti binarističnemu sistemu kategoriziranja, so se biseksualne osebe srečale z ovirami.

»Eno je to, da tej posamezniki biseksualnosti očitajo, da je binaristična /.../ ljudje na sceni so mi pogosto očitali: zakaj bi, zakaj ne raje pan ali queer« (Kai 2015).

LGBT skupnost, ki bi biseksualnim osebam morala biti v podporo, jim pogosto te ne nudi.

»LGBT scena izključuje bi osebe. Mislim, da strejti imajo več bifobije, sam, če so LG osebe mi je hujše, ker bi mogli razumet, imam jih nekako za svoje ljudi« (Jana 2015).

»Diskriminacija s strani gejev in lezbijk se mi zdi toliko hujša, človek bi tukaj pričakoval, da zaradi svojih osebnih izkušenj bojo bolj odprti in tolerantni« (Matej 2015).

Prav tako imajo v tej skupnosti do biseksualnosti veliko predsodkov, ki negativno vplivajo na položaj biseksualnih oseb. Veliko lezbijk ali gejev se noče vezati z biseksualno osebo zaradi predsodkov.

»Lezbijke te ne jemljejo kot potencialno partnerko, ne jemljejo resno, manj queer /.../ med LG si tudi neviden, so pa tukaj tudi stereotipi, ni virov in organizacij, tudi če je deklarirano LGBT je v resnici LG in odvrča biseksualne ljudi od scene« (Jana 2015).

Intervjuvane osebe navajajo, da obstajajo predsodki o biseksualnosti:

»V LGBT skupnosti je B neviden /.../ pogosti so predsodki kot neresnost, promiskuitetnost, oportunistem, faza. Ne jemlje se biseksualnost kot neko resno spolno identiteto« (Igor 2015).

Pogosto prevladuje mnenje, da so biseksualne osebe v resnici homoseksualne, vendar si tega ne upajo priznati.

»V mojem domačem kraju nisem poznal nobenega geja. Strejt osebe, katerim sem povedal, so sprejeli. Slabe izkušnje imam bolj z geji preko interneta. Niso mogli sprejeti, da sem biseksualec, da sem v resnici gej pa tako« (Patrik 2015).

Pri tem ima veliko vlogo informiranost, ki omogoča prepoznavanje bifobije in opolnomočenje biseksualnih oseb.

»/.../ članki so mi pomagali se prepoznati in videti bifobijo, saj manjka lokalno teh pogovorov« (Jana 2015).

7.5.8 Aktivizem

Le dve intervjuvani osebi sta dejavni na področju aktivizma. Biseksualna identiteta jima pomeni tudi politični izraz in sredstvo legitimacije.

»Sem zelo aktivn_a na tem področju /.../ to zelo močno čutim, to ne le zaradi svoje situacije, ker bi bilo meni tako bed recimo, ampak čutim, vidim vse te neenakosti, celoten sistem hetero-

belega imperialističnega in vse kar zraven pride. In ne da skušam z nekega vzvišenega pomagat ali pa poštimat ta svet, pomembno je, da pri sebi začneš, to je del tudi mojega aktivizma, da pri sebi počekiraš vse te privilegije, ki jih maš in kako jih lahko uporabiš. Tako, da absolutno je to meni zelo pomembno» (Kai 2015).

Ostale intervjuvane osebe so bile do aktivizma bolj skeptične, same niso dejavne na tem področju, čutijo pa potrebo pa spremembi.

»Me ne interesira področje aktivizma, saj menim, da nimam večjih težav zaradi svoje spolne usmerjenosti. Menim pa, da družba ima odklonilen odnos do tega in zato bi morala tudi država poskrbet /.../ primarnega pomena je tu vzgoja, od cerkve tega ne moremo pričakovat, vendar šola bi mogla kaj naredit na tem področju« (Igor 2015).

V biseksualnosti vidijo tudi subverzivni element, ki bi lahko vplival na prevladujoči binarni sistem. Že sama prisotnost biseksualnosti avtomatsko proizvede refleksijo o mejah spola.

»Biseksualnost ima subverzivno moč, ker prevprašuje spol, povezavo med razmerji in identiteto in predsodke. Prevprašuje norme o spolnosti, negativni predsodki o bi nakazujejo na neke boleče točke naše družbe« (Jana 2015).

»Vsekakor moj aktivizem je bolj queer /.../ queer bo na primer dal v ospredje brezdomno mladino, transspolne ženske, transspolne temnopolte ženske, ki na primer eno na dan ubijejo v Ameriki in na splošno s patriarhatom, bo na splošno proti zakonski zvezi /.../če se ti za to boriš, kot to dela belo LGGG gibanje, to ni brez posledic. Ti se ne boriš samo za svoj zakon, ampak s tem utruješ celoten sistem, hkrati tako enormne količine keša in kampanj, ki bi se lahko porabile za druge, meni osebno bolj pomembne stvari. Tako da meni (mainstream LGBT gibanje) se ne zdi neka nujna stopnička, ker gre za čisto neke druge cilje. Ne gre za prevzemanje privilegijev, tam se gre za to, da se sploh prevpraša in spremeni te vrednote in ta sistem, ki dela te neenakosti« (Kai 2015).

S tega vidika se biseksualnost približuje bolj queer gibanju kot asimilacijskim bojem za LG(BT) enakost. Osebi, ki sta aktivni na tem področju, menita, da biseksualnost deluje v skladu z queer načeli in bi okrepila queer gibanje. Ostale intervjuvane osebe, ki niso poznale queer gibanja, so kljub temu izpostavile strinjanje z queer načeli.

»Biseksualnost vidim kot neki, ki gre nad spoli, ki ne krepi tega sistema. Mi te vzorce akumuliramo in reproduciramo. Dojemanje spolov ni tako črno-belo, posamezniki so različni

in že kategorično govorit o temu, je narobe /.../ ideal vidim v temu, da bi se preseglo binarizme» (Sestrična 2015).

Vse osebe so bile kritične do LGBT gibanja zaradi asimilacijske politike in izključevanja vseh ostalih nemonoseksualnih identitet. Problematizirale so tudi izključenost heteroseksualnih oseb iz gibanja.

»V končni fazi je namen teh organizacij ozavestiti tudi širšo javnost o tej problematiki /.../ s tega vidika ta skupnost ni inkluzivna« (Matej 2015).

Večina ljudi se ne ukvarja s temi problematikami, zato intervjuvane osebe menijo, da informiranost lahko poteka na vseh družbenih nivojih.

»Se mi zdi, da so te organizacije same sebi namen /.../ na vse te evente hodijo samo tisti, ki itak so že dovolj ozaveščeni o temu. Se mi zdi bolj pomembno, da iz lastnega kroga črpaš in širiš informacije od ust do ust, drugače tej ljudje se ne bi nikoli podrobno spuščali v te teme« (Sestrična 2015).

Vse intervjuvane osebe so izrazile potrebo in željo po skupnosti, kjer ne bi bilo razlik, kjer bi vsakega posameznika inkluzivno obravnavali.

7.6 Diskusija

V Sloveniji ni znane raziskave, ki bi se ukvarjala specifično z biseksualno problematiko. Biseksualno izkustvo ni problematizirano, identiteta se ne tretira resno. Obstajajo pa posamezniki, ki se tako identificirajo in po mnogih raziskavah je ta populacija celo številčnejša od gejevske in lezbične populacije skupaj (npr. Ameriški General social survey 2014 je pokazal, da se je 1,7% oseb definiralo homoseksualno, 2,6% pa biseksualno). Zakaj se o tem ne govori? Iz intervjujev je razvidno, da so biseksualne osebe izključene iz LG(BT) skupnosti, malo je biseksualnih aktivistov, ki bi dali vidnost tej identiteti. Tudi med samimi biseksualci obstajajo delitve, ki so vezane na politične poglede, kar ovira konstrukcijo enotne biseksualne skupnosti. Ključno pa je, da so vse intervjuvane osebe izpostavile nasprotovanje identitetnim politikam, kar umešča biseksualnost v bolj postmoderna gibanja razgradnje kategorij.

Queer gibanja očitajo biseksualnim osebam podpiranje binarnega identitetnega sistema. Glede na to, da sta dve intervjuvani osebi že pri lastni opredelitvi neposredno problematizirali

biološki in družbeni spol, ostale cisspolne intervjuvane osebe pa so pokazale odprtost do kompleksnosti spola kot družbenega konstrukta, lahko predvidevamo, da biseksualnost ne krepi binarnega sistema spolne delitve. Prav tako so pri dojetju spola inkluzivne, spol ni relevantnega pomena pri izbiri partnerja, ne pri artikulaciji želje. Spol se tako kaže kot fluidni pojav, družbeni konstrukt in problematična kategorija, kar je v nasprotju s tradicionalnim dojetjem spola.

Dojetje biseksualne spolne orientacije ni monolitno. Osebi, ki se ukvarjata s problematiko kategorij, sta eksplicitno navedli biseksualnost kot privlačnost do dveh ali več spolov. Ostale intervjuvane osebe, ki so označile biseksualnost kot privlačnost do dveh spolov, definicije ne problematizirajo. Vendar niso izključile privlačnosti do nebinarnih identitet, privlačnost dojemajo izključno v povezavi s posameznikom, nikogar a priori ne izključujejo. Biseksualnost jim pomeni več kot le spolna praksa ali privlačnost. Skozi biseksualnost lažje definirajo lastno izkustvo, lažje sporočajo to okolju, jim daje element polnomočnosti in sprejemanja, vendar jih ne omejuje. Zaradi odprtosti biseksualne spolne orientacije se te ne da zožiti na posplošeno definicijo: privlačnost do obeh spolov. Prav v pluralnosti biseksualnega izkustva in pomanjkanju jasne definicije lahko najdemo elemente preseganja kategorij. Biseksualna identiteta ni šla skozi proces medikalizacije (Callis 2009), ki je omejujoča. Pomanjkanje jasnih definicij lahko tudi pozitivno vpliva na biseksualno identiteto, saj je tako možnost opredelitve lastne seksualnosti bolj odprta. Omogoča širšo identifikacijo in svoboden teren izbire. Je definicija, ki je vključujoča in ne krepi monoseksualnega sistema kategorizacije. Po drugi strani pa nedefinirana identiteta krepi nevidnost biseksualcev, kar lahko pripisemo tudi splošni slabi informiranosti o biseksualnosti. Vse intervjuvane osebe se strinjajo, da je informiranost o biseksualnosti v Sloveniji zelo pomanjkljiva. To dejstvo odvrča biseksualne osebe, da bi se identificirale kot biseksualne in ohranja stereotipe ter predsodke. Tudi LGBT skupnost, ki pogosto krepi identitetno politiko, ne vključuje aktivno biseksualnosti v svojo agendo. Kar je še en razlog v podporo temu, da biseksualna identiteta presega kategorije.

Na vidnost biseksualnih oseb jasno vpliva tudi razkritje biseksualne spolne orientacije. Vse intervjuvane osebe so razkrile svojo biseksualno orientacijo, kar je bil pomemben korak pri sprejetju biseksualne identitete. Poudarjajo tudi družbeno-politično funkcijo. Reakcije okolja intervjuvane osebe niso problematizirale, vendar so pogosto kazale elemente diskvalificiranja biseksualne spolne orientacije. Biseksualno razkritje ovirata monoseksistični imperativ in

stereotipi. Dejstvo, da se je večina intervjuvanih oseb najprej odločila za razkritje družini, kaže na veliko vlogo družine v posameznikovem življenju. Družina in iskrenost sta torej pomembni vrednoti intervjuvanih oseb, kar utrjuje tradicionalni vrednotni sistem. Znotraj družine se po razkritju načeloma ni govorilo o biseksualnosti. Govor je osnovno sredstvo artikulacije seksualnosti, skrivanje stigmat je pogosto glavna strategija marginaliziranih oseb, ki jih kot take ohranja. Biseksualno razkritje je v primerjavi z homoseksualnim razkritjem po dojemanju intervjuvanih oseb bolj težavno, saj mora biti eksplicitno. Kljub temu pa družba tudi osebe, ki se eksplicitno razkrije kot biseksualna, ne tretira legitimno in jo pospravi v heteroseksualni ali homoseksualni predalček. Monoseksizem se torej potrjuje kot problematičen družbeni konstrukt, ki vpliva na legitimnost biseksualne identitete, ohranja nevidnost in pomembno vpliva na kakovost življenja biseksualnih oseb.

Dejstvo, da tradicionalne spolne delitve ne vplivajo na biseksualno željo, pomeni odmik od tradicionalnih spolnih vlog. Tu najdemo tudi elemente čistega razmerja, ki ni družbeno pogojeno; usmerjeno je v obojestransko zadovoljitev potreb, ne pa realizacijo družbenih pričakovanj. Partnerski odnos za intervjuvane osebe pomeni varnost, podporo, skupne poglede in vrednote. Giddens (2000) omenja homoseksualno razmerje kot čisto razmerje, saj so mu odvzete družbene determinante. Vendar nanj še vedno vpliva monoseksistični determinizem. Biseksualno razmerje se tako lahko primerja s čistim razmerjem, saj je biseksualno izkustvo odprto za pluralne možnosti postmoderne intimnosti in presega monoseksistični imperativ. Biseksualne osebe niso kritične do poliamorije, kažejo potrebo po razmerju, ki je obojestransko zadovoljujoče in pri temu se ne ozirajo na družbene norme. Intervjuji potrjujejo biseksualno razmerje kot čisto razmerje.

Biseksualna skupnost v Sloveniji po mnenju intervjuvanih oseb ne obstaja. Obstajajo organizacije, ki v svojem imenu vključujejo tudi biseksualnost, vendar znotraj teh deluje malo biseksualnih posameznikov in posvečajo malo pozornosti biseksualnim tematikam. Pred kratkim je bilo ustanovljeno društvo Kvartir, edino, ki se eksplicitno ukvarja z biseksualnostjo in drugimi orientacijami, ki ne spadajo v lezbično in gejevsko skupnost. Biseksualnost ni monolitna, zaradi te lastnosti je formacija biseksualne skupnosti otežena. Intervjuvane osebe pri kreaciji take skupnosti postavljajo v ospredje politične poglede in inkluzivnost. Torej želijo skupnost, ki ne bi bazirala na spolni orientaciji, hkrati pa poudarjajo pomen skupnosti kot točko opolnomočenja in vidnosti.

Dejstvo je, da je biseksualnost izključena iz širših družbenih razprav, prav tako biseksualna izkušnja ni problematizirana. Ker se biseksualnost giblje na meji med družbeno pričakovanim heteronormativnim in homoseksualnim idealom, ne najde pravega prostora legitimacije in opolnomočenosti. Čeprav so intervjuvane osebe že doživele primere diskriminatornega vedenja, so se na splošno počutile sprejete. To velja predvsem za ožji krog ljudi, kjer lahko najdemo elemente privatizacije homoseksualnosti (Švab, Kuhar 2005, 126). Ta vrsta »navidezne sprejetosti« vpliva na ne-problematiziranje diskriminacije. V zgodbah intervjuvanih oseb vidimo mnogo elementov diskriminacije, ki se razlikujejo od homoseksualnega izkustva. Diskriminacija je prikrita in diferencirana. Medtem ko heteroseksualno okolje pogosto seksualizira žensko biseksualnost, jo legitimira, v kolikor je to le seksualna praksa, lezbična in gejevski skupnosti pa veže na biseksualnost številne predsodke (promiskuitetnost, nezvestoba, faza). Skupna točka pa je vsesplošno diskvalificiranje biseksualnosti kot resne spolne orientacije. Na podlagi intervjujev lahko trdim, da biseksualne osebe doživljajo diskriminacijo tako s strani heteroseksualne kot homoseksualne skupnosti. LG(BT) organizacije in skupnosti, ki bi biseksualnim osebam ideološko morale nuditi podporo, še bolj stigmatizirajo. Biseksualne osebe te dvojne diskriminacije ne problematizirajo, kar kaže na določeno mero ponotranjenega negativnega odnosa družbe do biseksualnosti. Pomanjkanje pozornosti stroke in razpravljanja o biseksualnosti vzdržujeta bifobijo, ohranjata biseksualnost nevidno in nelegitimno, saj odvrčata biseksualne osebe od aktivizma in udejstvovanja v LGBT skupnosti, katere del se ne počutijo. Biseksualnost osvetljuje problematiko spolov, identitet in kategorij, prinaša kaos med akterje in stroko, kar se lahko uporabi kot subverzivni element političnega in družbenega boja. Biseksualnega aktivizma v Sloveniji skoraj ni. Po mnenju intervjuvanih oseb bi moral biti inkluziven do vseh identitet in praks, hkrati pa bi moral radikalno prevetrili te identitete in kategorije. Biseksualnost se tudi v tem primeru znajde »nekje vmes«, med identitetnimi in queer gibanji.

8 Sklep

Biseksualnost se potrjuje kot sociološko pomemben fenomen. V nalogi sem želela osvetliti biseksualno problematiko, ki je v Sloveniji vse premalokrat omenjena in raziskana identiteta. Prav izključenost biseksualnosti iz širših družboslovnih razprav omogoča prostor za različne interpretacije, širino in subverzivno noto. V praksi pa negativno vpliva na biseksualno izkustvo. Biseksualne osebe so žrtve predsodkov, diskriminacije in izključenosti. Le-to ni problematizirano kot lezbično ali gejevsko izkustvo. Tudi institucije, ki delujejo na tem področju, so do biseksualnih posameznikov pogosto diskriminatorne ali izključujoče. Čeprav vključujejo črko B, zelo malo delajo na tem področju. Intervjuvane osebe so večkrat poudarile, da so to bolj »LGGG« organizacije, saj se ukvarjajo večinoma z gejevsko in lezbično problematiko. Dejanski problemi, s katerimi se srečujejo biseksualne osebe v vsakdanjem življenju, niso problematizirani. Resnica pa je, da so biseksualne osebe stigmatizirane, so žrtev predsodkov in imajo težave pri iskanju partnerja znotraj lezbične in gejevske skupnosti. Prav tako ni nobenih raziskav, kako heteroseksualne osebe sprejemajo biseksualnega partnerja. Težko je vzdrževati tako identiteto, ki definitivno ni lažja opcija. Zaradi pomanjkanja formalne skupnosti in znanja se biseksualnost kaže kot nemonolitna, izmuzljiva identiteta. Zaradi te značilnosti se težko vključi v identitetne in asimilacijske politike, kar bi sicer lahko uporabili pozitivno in razširili biseksualno perspektivo v konstruktivistčnem smislu. Biseksualnost kot identiteta v izgradnji se tako postavi v središče esencialistične-konstruktivistične dileme. Odpira vprašanja okoli konstrukcije spola in identitete.

Področje seksualnosti se v postmoderni kaže vse bolj odprto, fluidnost značilna za biseksualno izkustvo potrjuje biseksualnost kot postmoderni pojav. V biseksualnem razmerju najdemo elemente čistega razmerja, seksualnost je svobodna, presega monoseksistični okvir. Intervjuvane osebe so pokazale veliko odprtost do pluralnosti možnosti, fluidnost želje in preseganja hetero-homo normativa. Ne kaže se binarno, spol postane sekundarnega pomena. V raziskavo sem vključila tako »laične« biseksualce, kot osebe, ki se ukvarjajo s to tematiko, kar je omogočilo širino perspektive, boljšo reprezentativnost vzorca. Osebe izhajajo iz različnih okolij, heteroseksualnih ali LGBT. Skupna točka vseh intervjuvanih oseb je želja po preseganju kategorij, hkrati pa legitimacija biseksualne spolne orientacije.

9 Literatura

- Ault, Amber. 1996. The dilemma of identity: Bi women's negotiations. V *Queer theory/sociology*, ur. Steven Seidman, 311–330. Cambridge; Oxford: Blackwell.
- Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: *cf.
- --- 2003. *Liquid love: on the frailty of human bonds*. Cambridge; UK: Polity press.
- Barker, Meg, Rebecca Jones, Christina Richards, Heleb Bowes-Catton in Tracey Plowman. 2012. *The bisexuality report: Bisexual inclusion in LGBT equality and diversity*. London: Centre for Citizenship, Identity and Governance, The Open University. Dostopno prek: <http://www.open.ac.uk/ccig/files/ccig/The%20BisexualityReport%20Feb.2012.pdf> (28. avgust 2015).
- Beemyn, Brett Genny. 2004. *Bisexual movements*. Dostopno prek: http://www.glbtc.com/social-sciences/bisex_movements.html (12. maj 2015).
- Bernik, Ivan in Irena Klavs. 2011. *Spolno življenje v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
- Borgos, Anna. 2007. The boundaries of identity: Bisexuality in everyday and theoretical contexts. V *Beyond the pink curtain*, ur. Roman Kuhar in Judit Takacs, 169–183. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Butler, Judith. 2001. *Težave s spolom: feminizem in subverzija idenitete*. Ljubljana: ŠKUC.
- Callis, April. 2009. Playing with Butler and Foucault: Bisexuality and Queer Theory, *Journal of Bisexuality* 9 (3-4): 213–233. Dostopno prek: <http://dx.doi.org/10.1080/15299710903316513> (15. maj 2015).
- Cantarella, Eva. 1992. *Bisexuality in the ancient world*. New Haven, CT: Yale University.
- CDC. 2010. *The national intimate partner and sexual violence survey*. Dostopno prek: http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_sofindings.pdf (18. avgust 2015).
- Diamond, Lisa Michelle. 2008. *Sexual fluidity: Understanding women's love and desire*. Cambridge; London: Harvard University press.
- Eisner, Shiri. 2011. *Snippet no. 4: The bisexual invisibility report*. Dostopno prek: <https://radicalbi.wordpress.com/2011/09/19/snippet-4-the-bisexual-invisibility-report/> (1. julij 2015).
- --- 2013a. *Bi: Notes for a bisexual revolution*. Barkley, California: Seal Press.

- --- 2013b. *The difference between monosexism and biphobia*. Dostopno prek: <https://radicalbi.wordpress.com/2013/02/08/the-difference-between-monosexism-and-biphobia> (1. julij 2015).
- Epstein, Steven. 2002. A queer encounter: Sociology and the study of sexuality. V *Sexualities IV: Sexualities and their futures*, ur. Ken Plummer, 191-211. London; New York: Routledge.
- Fish, Julie in Kate Karban. 2015. *Lesbian, gay, bisexual and trans health in inequalities: International perspectives in social work*. Bristol; Chicago: Policy Press.
- Foucault, Michel. 2010. *Zgodovina seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC.
- Fraser, Miriam. 1999. *Identity without selfhood: Simone de Beauvoir and bisexuality*. Cambridge; New York : Cambridge University Press.
- Freud, Sigmund. 2006. *Spisi o seksualnosti*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Gamson, Joshua. 2002. Must identity movements self-destruct? A queer dilemma. V *Sexualities II: Some elements for an account of the social organization of sexualities*, ur. Ken Plummer, 515–537. London; New York: Routledge.
- Galupo, Marlene Paz. 2009. *Bisexuality and same-sex marriage*. New York: Harrington Park Press.
- Garber, Marjorie. 2000. *Bisexuality & the eroticism of everyday life*. New York: Routledge.
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: *cf.
- --- 2002. Intimacy as democracy. V *Sexualities IV: Sexualities and their futures*, ur. Ken Plummer, 77–90. London; New York: Routledge.
- GLAAD. 2015. *Where are we on TV 2014*. Dostopno prek: <http://www.glaad.org/files/GLAAD-2014-WWAT.pdf> (28 . julij 2015).
- Goffman, Erving. 2008. *Stigma: Zapiski o opravljanju poškodovanje identitete*. Maribor: Aristej.
- Herek, Gregory. 1998. *Stigma and Sexual Orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals*. Thousand Oaks; CA: Sage.
- Hunter, Ski, Coleen Shannon, Jo Knox in James Martin. 1998. *Lesbian, gay and bisexual youths and adults: knowledge for human services practice*. Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage.

- Kuhar Roman. 2001. *Mi, drugi: Oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete*. Ljubljana: ŠKUC.
- --- 2010. *Intimno državljanstvo*. Ljubljana: ŠKUC.
- Kimmel, Michael S. in Rebecca Plante. 2004. *Sexualities; identities, behaviours, and society*. New York: Oxford University Press.
- Klein, Fritz. 1993. *The bisexual option (2nd ed.)*. New York: Harrington Park Press.
- McIntosh, Mary. 1996. The homoexual role. V *Queer theory/sociology*, ur. Steven Seidman, 33–40. Cambridge; Oxford: Blackwell.
- Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Namaste, Ki. 1996. The politics of inside/out: Queer theory, poststructuralism, and a sociological approach to sexuality. V *Queer theory/sociology*, ur. Steven Seidman, 194–202. Cambridge; Oxford: Blackwell.
- Nardi, Peter M. in Beth E. Schneider. 1998. *Social perspectives in lesbian and gay studies: A reader*. Routledge: New York.
- Ochs Robyn in Liz Highleyman. 2000. *Bisexual movement*. Dostopno prek : <http://robynocho.com/bisexual-movement/> (12. maj 2015).
- Off Pink Collective. 1988. *Bisexual lives*. London: Off Pink Publishing.
- Oxford reference. Dostopno prek: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100536145> (15. maj 2015).
- Pajnik, Mojca. 2002. Poročanje medijev o marginalnih skupinah. V *Lokalno-globalno-socialno, 1.kongres socialnega dela*, ur. Bogdan Lešnik. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Paul, P. Jay. 1997. Bisexuality: Exploring/exploding the boundaries. V *The lives of lesbians, gays and bisexuals: Children to adults*. ur. Ritch C. Savin-Williams in Kenneth M. Cohen, 436–457. New York: Williams Harcourt Brace College Publishers.
- Peter L. Berger in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti: Razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Plante, Rebecca. 2006. *Sexualities in context: A social perspective*. Boulder (Colorado): Westview.

- Plummer, Ken. 1995. Izreknje imena: uvedba lezbičnih in gejvskih študij. V *Časopis za kritiko znanosti* 177, 15–44. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
- --- 2002. Sexual diversity: A sociological perspective. V *Sexualities III: Difference and the diversity of sexualities*, ur. Ken Plummer, 43–76. London; New York: Routledge.
- Ragin, Charles C. 2007. *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rodriguez Rust, Paula C. (ur.). 2000. *Bisexuality in the United States: A Social science reader*. New York: Columbia.
- Scherrer, Kristin. 2013. Culturally competent practice with bisexual individuals. V *Clinical Social Work Journal* 41, 238–248. Dostopno prek: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10615-013-0451-4> (15. maj 2015).
- Simon, William. 2002. Commentary on the status of sex research: The postmodernization of sex. V *Sexualities IV: Sexualities and their futures*, ur. Ken Plummer, 7–29. London; New York: Routledge.
- --- 2010. *Postmodern sexualities*. London; New York: Routledge.
- SSKJ. 2014. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Social work policy institute. 2008. Dostopno prek: <http://www.socialworkpolicy.org/research/lesbian-gay-bisexual-and-transgender-persons.html> (15. maj 2015).
- Švab, Alenka in Roman Kuhar. 2005. *Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Storr, Merl. 1999. *Bisexuality: A critical reader*. London: Routledge.
- Vleugels, Anouk. 2011. *Bisexuality is natural to women*. Dostopno prek: <http://www.united-academics.org/magazine/homefeat/bisexuality-is-natural-for-women> (12. maj 2015).
- Weeks, Jeffrey. 1995. *Invented moralities: sexual values in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity press.

- --- 1996. The construction of homosexuality. V *Queer theory/sociology*, ur. Steven Seidman, 41–63. Cambridge; Oxford: Blackwell.
- --- 2003. *Sexuality*. London; New York : Routledge.
- Weeks, Jeffrey, Janet Holland in Matthew Waites. 2003. *Sexualities and society*. Cambridge: Polity Press.

Priloga: Vprašalnik za intervju

1. Kje živiš?
2. Koliko si star_a?
3. Izobrazba in poklic?
4. Tvoj biološki oz. družbeni spol je?
5. Kako definiraš svojo spolno usmerjenost? Zakaj?
6. Doživljaš svojo spolno usmerjenost kot legitimno?
7. Kako in kdaj si definiral svojo spolno usmerjenost kot biseksualno?
8. Kako si doživljal_a lastne seksualne želje pred tem?
9. Kaj meniš o informiranju o biseksualni spolni orientaciji? Kdaj si prvič slišal_a za izraz biseksualnost? Kje?
10. Si imel_a že seksualne ali romantične izkušnje z partnerji obeh spolov? So bile razlike glede na spol? Kako si doživljal_a te razlike?
11. Kaj meniš o monogamiji? Ali te zanimajo tudi poliamorna razmerja? Meniš, da bi bil_a popolnoma zadovoljen_a le, če bi bil_a z osebami dveh spolov hkrati?
12. Koliko je pomemben spol pri izbiri partnerja? Kako vidiš ženske in kako moške?
13. Kaj meniš o spolnih vlogah?
14. Si sedaj v partnerskem odnosu? Kakšnega spola je tvoj partner_ica? Kako tvoj partner gleda na tvojo spolno usmerjenost?
15. Kaj zate pomeni partnersko razmerje?
16. Si imel_a kdaj težave v partnerstvu zaradi svoje spolne usmerjenosti?
17. Kaj meniš o odnosu heteroseksualcev do biseksualnosti?
18. Si se kdaj počutil_a diskriminiran_a? Si bil_a kdaj žrtev predsodkov? Kakšnih?
19. Si bil_a kdaj žrtev nasilja (psihičnega in fizičnega) zaradi svoje spolne usmerjenosti?
20. Ali si svojo spolno usmerjenost kdaj skrival_a pred drugimi? Zakaj?
21. Si se outiral_a? Kdaj? Komu? Kakšne so bile reakcije okolja?
22. Kaj je zate pomenil outing?
23. Si našel_a pri komu podporo? Komu?
24. Ali meniš da v tvojem kraju obstaja biseksualna skupnost? Ali bi ti taka skupnost bila v podporo?
25. Kakšne izkušnje imaš z LGBT populacijo?
26. Kakšen odnos ima LGBT populacija do biseksualnosti?

27. Kako vidiš politični boj za pravice LGBT oseb? Kako se biseksualnost umešča v ta boj?
28. Si tudi sam_a aktivna na področju? Zakaj/Zakaj ne?
29. Kako se vidiš v prihodnosti, še vedno biseksualno?
30. Kakšen bi bil zate ideal, osebni in družbeni?